

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2017

Sandro Elčić

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Sandro Elčić

**Komparace Sociálně demokratické strany
Chorvatska a Socialistické strany Srbska a
jejich zařazení v rámci směrů sociální
demokracie v letech 2000–2016**

Bakalářská práce

Praha 2017

Autor práce: **Sandro Elčić**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Michal Kubát, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2017

Bibliografický záznam

ELČIĆ, Sandro. *Komparace Sociálně demokratické strany Chorvatska a Socialistické strany Srbska a jejich zařazení v rámci směrů sociální demokracie v letech 2000–2016*. Praha, 2017. 48 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Michal Kubát, Ph.D.

Abstrakt

Tato práce je komparativní případovou analýzou dvou nástupnických stran Svazu komunistů Jugoslávie, Sociálně demokratické strany Chorvatska (*Socijaldemokratska partija Hrvatske – SDP*) a Socialistické strany Srbska (*Socijalistička partija Srbije – SPS*). V úvodu práce jsou definovány směry sociální demokracie: stará levice, nová levice a třetí cesta. Zatímco stará levice je založena převážně na keynesiánských přístupech k ekonomice, nová levice se zaměřuje hlavně na postmaterialistické a hodnotové otázky. Třetí cesta je syntézou neoliberalních ekonomických přístupů a některých, zejména environmentálních, přístupů nové levice.

Tato práce následně stručně shrnuje historický vývoj obou zemí ve zkoumaném období, tedy mezi lety 2000 a 2016. Poté zkoumá programové dokumenty stran a prohlášení jejich předních představitelů, aby mohla zařadit strany dle výše zmíněných směrů sociální demokracie v hodnotových i ekonomických přístupech. Práce na závěr také stručně analyzuje praktickou politiku stran v obdobích, kdy byly u moci, aby bylo možné srovnat, zda není rozpor mezi proklamovanými přístupy a praktickou politikou.

Z této práce vyplývají následující závěry: Ačkoliv byla srbská SPS na počátku sledovaného období z ekonomického i hodnotového hlediska zastáncem staré levice, prodělala v průběhu sledovaného období významný programový vývoj, díky kterému je v současnosti v obou oblastech téměř srovnatelná s chorvatskou SDP. V ekonomické oblasti je dokonce třetí cestě blíže nežli SDP. V otázkách nové levice je SPS zdrženlivá v ochraně práv sexuálních menšin, avšak v programech narůstá důraz na ochranu životního prostředí a ochranu žen. SDP v ekonomické oblasti sice prošla mírným příklonem ke staré levici, avšak v závěru sledovaného období se přiklonila zpět k třetí cestě. V hodnotových otázkách nové levice pak můžeme u SDP sledovat po celé období větší příklon k environmentalismu, ochraně práv žen i sexuálních menšin.

Abstract

This thesis is a comparative case study of two successor communist parties of the League of Communists of Yugoslavia, Social democratic party of Croatia (*Socijaldemokratska partija Hrvatske* – SDP) and Socialist party of Serbia (*Socijalistička partija Srbije* – SPS) between years 2000 and 2016. In the beginning we define ideal types of social democracy that are: old left, new left and third way. While the old left is based mainly on Keynesian approaches to economy, new left is focused mainly on post-materialistic values such as environmentalism, gender equality, pacifism etc. Third way is an attempt of synthesis of former two types with neoliberal economic approach.

First part of the analysis is a short introduction to historical contexts in the analysed period. Then we analyse program documents, speeches and interviews of leaders of both parties, so we can classify them according to above mentioned types of social democracy. In the end we analyse the practically applied politics in periods when the parties were taking part on the national governments.

Finally we summarize the results of the thesis as follows: In the beginning of the analysed period SPS can be classified as mostly old left both in economical and post-materialistic views. The SPS has gone through much larger change in its programmatic views, so in the end of the analysed period we can see, that it is comparable to SDP in both economic and post-materialistic areas. When we look at the practical politics, we could say that it is even closer to third way than SDP. In the post-materialistic questions both parties have intensified their approaches to environmentalism, women rights protection, gender equality and pacifism, but SDP is closer to the new left approach. SPS is still not open to discussion in questions of LGBT rights.

Klíčová slova

Sociální demokracie, nová levice, stará levice, třetí cesta, Chorvatsko, Srbsko, SPS, SDP

Keywords

Social democracy, new left, old left, third way, Croatia, Serbia, SPS, SDP

Rozsah práce: 86 433 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 7. května 2017

Sandro Elčić

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Sandro Elčić

E-mail:

sandroelcic@gmail.com

Studijní obor:

Teritoriální studia

Semestr a školní rok zahájení práce:

2015/2016 letní semestr

Semestr a školní rok ukončení práce:

2016/2017 letní semestr

Vedoucí bakalářského semináře:

Doc. PhDr. Jíří Vykoukal, Csc.

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Michal Kubát, Ph.D.

Název práce:

Komparace Sociálně demokratické strany Chorvatska a Socialistické strany Srbska a jejich zařazení v rámci směrů sociální demokracie v letech 2000 – 2016

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):

Programy levicových politických stran za posledních 50 let prodělaly významnou proměnu. Ve většině postkomunistických států se komunistické strany transformovaly do podoby demokratických levicových stran. Země bývalé Jugoslávie po pádu komunismu vstoupily do série válečných konfliktů, přičemž v Srbsku byla právě Socialistická strana Srbska jejich aktérem, zatímco v Chorvatsku byla Sociálně demokratická strana po celé období 90. let v opozici. Po roce 2000 se však obě země pomalu zařazují mezi konsolidované demokracie. Tato práce má za cíl vysledovat programový vývoj zkoumaných stran a zařadit je dle ideálních typů: stará levice, nová levice a třetí cesta.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Časově byl výzkum shora omezen posledními volbami v obou státech - v Srbsku 24. dubna 2016 a v Chorvatsku 11. září 2016. Změnil se název práce, v němž byla formulace „zařazení z hlediska levicové politické teorie“ nahrazeno formulací „zařazení v rámci směrů sociální demokracie,“ jelikož tento název přesněji vystihuje předmět výzkumu. Směry sociální demokracie již také nejsou definovány jako osa tradiční sociální demokracie – třetí cesta, nýbrž jako škála ideálních typů stará levice – nová levice – třetí cesta. Jinak zůstal cíl práce téměř obdobný.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

Úvod
Směry v sociální demokracii
Historický kontext
Analýza programu
Skutečně prováděná politika
Závěr

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. Levice v postrevoluční době: občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. Politika a společnost.

BOBBIO, Norberto. Právice a levice: důvod a smysl rozdělení politické scény. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.

DJUKIĆ, Slavoljub. Milošević and Marković: A Lust for Power. Ithaca: McGill-Queen's University Press, 2001.

DRULÁK, Petr. Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Praha: Portál, 2008.

GIDDENS, Anthony. Třetí cesta: obnova sociální demokracie. Praha: Mladá fronta, 2001. Myšlenky (Mladá fronta).

HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. 4. vyd. Přeložil Zdeněk MASOPUST. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.

HOUGH, Dan, William E. PATERSON a James SLOAM, ed. Learning from the West?: policy transfer and programmatic change in the communist successor parties of Eastern and Central Europe. New York: Routledge, 2006.

ISHIYAMA, John T. Communist successor parties in post-communist politics. Huntington, N.Y.: Nova Science Publishers, 1999.

LISTHAUG, Ola, Sabrina P. RAMET a Dragana DULIĆ. Civic and uncivic values: Serbia in the post-Milosevic era. New York: Central European University Press, 2011.

MEYER, Thomas. Transformace sociální demokracie: strana na cestě do 21. století. Brno: Doplněk, 2000.

ORLOVIĆ, Slaviša. Socijalna demokratija u Evropi: Koncept „dobrog društva“. Beograd: Fondacija Fridrih Ebert, Centar za demokratiju. 2016.

PELIKÁN, Jan, Tomáš CHROBÁK, Jan RYCHLÍK, Stanislav TUMIS, Ondřej VOJTĚCHOVSKÝ a Ondřej ŽÍLA. Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016.

RAMET, Sabrina P. a Vjeran PAVLAKOVIĆ. Serbia since 1989: politics and society under Milošević and after. Seattle: University of Washington Press, 2005.

STAMBOLIEVA, Marija a Stefan DEHNERT. Welfare States in Transition: 20 Years after the Yugoslav Welfare Model. Sofia: Friedrich Ebert Foundation, 2011.

VUJIĆ, Antun. Hrvatska i ljevica: prilog socijaldemokraskom gledištu. Zagreb: Naklada Ljevak, 2014.

Podpis studenta a datum:

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

ÚVOD	2
1. SMĚRY V SOCIÁLNÍ DEMOKRACII	5
1.1 STARÁ LEVICE	6
1.2 NOVÁ LEVICE	7
1.3 TŘETÍ CESTA	8
1.4 SOUČASNOST	9
2. HISTORICKÝ KONTEXT	9
2.1 SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA CHORVATSKA	9
2.2 SOCIALISTICKÁ STRANA SRBSKA	13
3. ANALÝZA PROGRAMU	16
3.1 SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA CHORVATSKA	16
3.1.1 <i>Volby 2000</i>	16
3.1.2 <i>Volby 2003</i>	18
3.1.3 <i>Volby 2007</i>	19
3.1.4 <i>Volby 2011</i>	21
3.1.5 <i>Volby 2015 a 2016</i>	23
3.1.6 <i>Shrnutí</i>	25
3.2 SOCIALISTICKÁ STRANA SRBSKA	26
3.2.1 <i>Volby 2000</i>	26
3.2.2 <i>Volby 2003</i>	28
3.2.3 <i>Volby 2007 a 2008</i>	31
3.2.4 <i>Volby 2012 a 2014</i>	32
3.2.5 <i>Volby 2016</i>	35
3.2.6 <i>Shrnutí</i>	37
4. SKUTEČNĚ PROVÁDĚNÁ POLITIKA	38
4.1 CHORVATSKO	38
4.2 SRBSKO	41
5. SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA CHORVATSKA A SOCIALISTICKÁ STRANA SRBSKA – JAKÁ SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE?	44
ZÁVĚR	46
SUMMARY	47
SEZNAM ZDROJŮ	48

Úvod

Postkomunistické strany se po pádu nedemokratických režimů většinou musely smířit s pluralitní demokracií, ve které musí o politickou moc soupeřit s jinými politickými subjekty. K otázce svého dalšího programového směřování však zaujaly často rozdílná stanoviska. Od poloviny 20. století probíhal proces, při němž se programy sociální demokracie posouvaly stále více ke středu. V 70. letech ovládl politiku neoliberální ekonomický přístup, který byl v opozici vůči keynesiánskému řízení ekonomiky v režii sociálně demokratických stran. Ve spojitosti s ropnými šoky 70. let byl právě keynesiánský koncept politiky velmi silně zpochybněn, což vedlo k dlouhému období vlády pravicových stran v mnoha zemích západní Evropy i v USA. Pro příklad za všechny lze zmínit prezidenta Reagana v USA, premiérku Thatcherovou ve Velké Británii či kancléře Kohla v SRN.

Postkomunistické strany vstoupily na trh s politickými idejemi počátkem 90. let, kdy se všeobecně upřednostňovala neoliberální opatření, a často je přijaly za svá. Přesto se v dobách bezprostředně po prvních svobodných volbách strany téměř vždy ocitly v opozici. Výjimkou z tohoto pravidla jsou Srbsko a Černá Hora (do roku 2003 Jugoslávie). V Chorvatsku však tento scénář proběhl, podobně jako v ostatních zemích komunistického bloku. Chorvatsko i Srbsko však byly v průběhu 90. let charakterizovány závratným nárůstem nacionalistických sentimentů a válečnými konflikty.

Tato práce se zabývá komparací nástupnických stran Svazu komunistů Jugoslávie v Chorvatsku a Srbsku, konkrétně jejich programového zaměření po roce 2000. Od tohoto roku totiž lze považovat oba státy za konsolidované demokracie bez autoritářských vlivů. Hlavním cílem práce bude zařadit Sociálně demokratickou stranu Chorvatska (*Socijaldemokratska partija* – SDP) a Socialistickou stranu Srbska (*Srpska socijalistička partija* – SPS) na škále ideálních typů: stará levice – nová levice – třetí cesta z hlediska socioekonomického a hodnotového. Domnívám se, že tato analýza může pomoci lépe pochopit současnou situaci sociálně demokratických stran.

Tato bakalářská práce si pokládá dvě základní otázky:

1. Jak se liší chorvatská SDP od srbské SPS v programovém zaměření z hlediska směrů sociální demokracie?
2. Jaké trendy lze ve zkoumaném období v programovém zaměření těchto dvou stran vysledovat?

S těmito otázkami se pak přímo vážou výzkumné hypotézy:

1. SDP má dnes ze socioekonomického hlediska blíže k třetí cestě než SPS.
2. SDP má dnes z hodnotového hlediska blíže k nové levici než SPS.
3. Obě strany se ve zkoumaném období posunují blíže k socioekonomickým přístupům staré levice.
4. Obě strany se ve zkoumaném období posunují blíže k hodnotovým přístupům nové levice.

Pro stanovení těchto hypotéz vycházím z předběžného ohodnocení a následujících východisek: Chorvatsko má z historického, kulturního a náboženského hlediska blíže k západním zemím, zatímco Srbsko spíše k východu a Rusku. Chorvatští komunisté byli již v dobách před rozpadem SFRJ nakloněni reformám (v Titově režimu se mnohdy cítili být utlačováni).¹ Nacionalistické vášně jsou v Chorvatsku spojeny spíše s pravicově konzervativní HDZ, zatímco v Srbsku právě s SPS. Odklon od neoliberalismu a příklon ke keynesiánským myšlenkám je možné od počátku hospodářské krize z let 2007 – 2008 vysledovat u mnoha levicových stran, viz 1. kapitola.

Základní metodologií této práce je komparativní případová studie dvou případů postkomunistických stran. Jejím předmětem výzkumu je jejich programové zaměření a následně jejich zařazení dle definovaných směrů sociální demokracie. Použitou metodou je kvalitativní analýza, kterou detailněji popíšu níže. V první části budou definovány ideální typy směrů sociální demokracie v jednotlivých fázích jejího vývoje. Na tomto základě stanovím komparativní kritéria opatření a přístupů, dle kterých bude dále prováděna analýza. Výběrem případů chorvatské SDP a srbské SPS se pokouším analýzu vykonat na dvou blízkých státech, které byly až do nedávna součástí jednoho státu, avšak jejich vývoj od počátku 90. let pokračoval po vlastních trajektoriích. Je tak vyhověno základnímu požadavku komparativní analýzy metodou shody, tedy výběr případů, které mají srovnatelný charakter.²

Počátkem zkoumaného období je rok 2000. Od tohoto roku totiž lze považovat oba státy

¹ Antun Vujić, *Hrvatska i ljevica: prilog socijaldemokratskom gledištu* (Zagreb: Naklada Ljevak, 2014), 156–190.

² Jan Karlas, „Komparativní případová studie“, in *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, ed. Petr Drulák (Praha: Portál, 2008), 68–69.

za konsolidované demokracie bez autoritářských vlivů.³ Jelikož je třeba omezit horní hranici zkoumaného období, rozhodl jsem se ji stanovit na poslední termín voleb, které se odehrály v obou státech v roce 2016 – v Srbsku 24. dubna a v Chorvatsku 11. září. I kdyby do doby odevzdání práce došlo k případným předčasným volbám, nelze za tak krátkou dobu očekávat velký odklon od programových zásad z roku 2016.

Zvolil jsem pro tento výzkum metodu kvalitativní analýzy obsahu, která je dle mého názoru vhodnější nežli obsahová analýza kvantitativní⁴. Dílčí metody tohoto výzkumu si vypůjčuji z publikace autorů Hough, Paterson a Sloam. Jedná se o analýzu kontextu, analýzu programu, analýzu diskurzu a analýzu projevů a rozhovorů se stranickými elitami, přičemž jádrem práce bude analýza stranických dokumentů s „programovým charakterem“.⁵ V závěru práce pak provedu analýzu politické praxe.

Po stručném úvodu přistoupím k popisu historického vývoje sociální demokracie a stanovení typologie směrů sociální demokracie. U jednotlivých směrů sociální demokracie také stanovím kritéria, která jednotlivé ideální typy odlišují. Posléze přistoupím k samotné analýze, která se bude skládat z popisu historického kontextu, programové analýzy, analýzy vyjádření předsedů zkoumaných politických stran, analýzy diskurzu a následně analýzy politické praxe v obdobích, kdy se zkoumané strany podílely na vládě. Každé ze zkoumaných stran se budu věnovat zvlášť v samostatné podkapitole. Na závěr provedu komparaci a zhodnotím v úvodu stanovené hypotézy.

Ke zkoumanému předmětu existuje mnoho badatelských přístupů a také tomu odpovídající množství publikací. Některé se zaměřují na postkomunistické státy obecně, jiné na postkomunistické strany nebo roli odborů a jejich vztah k politickým stranám. Existuje také mnoho literatury, která se věnuje historickému vývoji sociální demokracie a jejím programovým zaměřením. Nejbližší publikací na podobné téma, avšak teritoriálně jinou oblast, je sborník autorů Dana Hougha, Williama E. Patersona a Jamese Sloama *Learning From the West? Policy, Transfer and Programmatic Change in the Communist Successor Parties of Eastern and Central Europe*, ve které autoři

³ Daša Duhaček, „Engendering Transitional Justice: Political Responsibility in Serbia“, in *Civic and uncivic values: Serbia in the post-Milosevic era*, ed. Ola Listhaug et al. (New York: Central European University Press, 2011), 257.

Vujić, *Hrvatska i ljevica*, 289.

⁴ Kvantitativní analýzu obsahu je sice možné na texty a projevy aplikovat, avšak nelze s ní postihnout hlubší vhléd do problematiky, který umožňuje analýza kvalitativní.

⁵ William E. Paterson a James Sloam, „Learning from the West: Policy Transfer and Political Parties“, in *Learning from the West?: policy transfer and programmatic change in the communist successor parties of Eastern and Central Europe*, ed. Dan Hough et al. (New York: Routledge, 2006.), 40–41.

sledují programový vývoj postkomunistických stran ve střední a východní Evropě a jejich inspiraci západními sociálními demokraciemi. Právě proto budu z velké části vycházet z této publikace.

V metodologické části budu vycházet z publikace *Jak zkoumat politiku* Petra Druláka a kol. V první kapitole budu užívat zdrojů k popisu historického vývoje sociální demokracie a také k vymezení kritérií, podle kterých budu zjištěná pozorování hodnotit. K tomu budou hlavními zdroji knihy *Politické ideologie* Andrewa Heywooda, *Třetí cesta: obnova sociální demokracie* Anthonyho Giddense, *Transformace sociální demokracie: strana na cestě do 21. století* Thomase Meyera. V těchto knihách jsou shrnuty nejdůležitější proměny sociální demokracie v posledních 100 letech, které jsou pro tuto práci stěžejní. Vývoj sociální demokracie pak také dokreslují články *Germany's PDS and Varieties of „Post-Communist“ Socialism* Jonathana Olsena, *New Left in the Post Yugoslav Space Issues Sites and Forms* Igora Štikse. Inspiraci a cenné myšlenky budu čerpat také z prací autorů: Pavel Barša a Ondřej Císař, Norberto Bobbio (v abecedním pořadí) a dalších uvedených v seznamu použité literatury.

Historický a politický kontext obou zkoumaných zemí budu čerpat především z těchto prací: *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje* autorů Jan Pelikán, Tomáš Chrobák, Jan Rychlík, Stanislav Tumis, Ondřej Vojtěchovský a Ondřej Žíla, *Hrvatska i Ljevica* Antuna Vujiće, *Serbia since 1989: politics and society under Milošević and after* autorů Sabrina P. Ramet a Vjeran Pavlaković, *Civic and uncivic values: Serbia in the post-Milošević era* autorů Ola Listhaug, Sabrina P. Ramet a Dragana Dulić.

1. Směry v sociální demokracii

Tématem této práce je znázornění posunu demokratických levicových stran v programových přístupech. Obě zkoumané strany mají blízko k Socialistické internacionále, buď jako její člen, nebo uchazeč o členství.⁶ Současně se postkomunistické strany často inspirovaly politickými programy západních sociálních

⁶ „Member Parties of the Socialist International“, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.socialistinternational.org/viewArticle.cfm?ArticlePageID=931>.
Mirjana R. Milenković, „SPS osam godina pred vratima Socijalističke internacionale“, *Danas*, 12. 9. 2016, navštíveno 3. 5. 2017, http://www.danas.rs/politika.56.html?news_id=327493&title=SPS%20osam%20godina%20pred%20vratima%20Socijalisti%C4%8Dke%20internacionale.

demokracií⁷, hlavně v základní premise přijetí pluralitně demokratického uspořádání a rezignace na centrálně řízenou ekonomiku (což jsou základní otázky, v nichž se stará levice odlišovala od komunismu). Z těchto důvodů je možné na tyto strany aplikovat ideální typy sociální demokracie, jsou jimi: stará levice, nová levice a třetí cesta.

Ačkoliv po druhé světové válce mohl Milton Friedman klidně prohlásit: „We’re all keynesians now“,⁸ byl tento stav brzy vystřídán spíše opačným: „We’re all neoliberals now“.⁹ Tento vývoj bude popsán detailně v této kapitole.

V úvodu však je nutno podotknout, že kořeny sociální demokracie sahají mnohem dále, než je období, které je níže popsáno. V předválečných letech si sociální demokracie musela vyřešit vnitřní spory, ze kterých teprve vznikla politika, kterou níže popisují jako starou levici. Šlo především o otázku revolučnosti, diktatury proletariátu a centrálního plánování. Tyto otázky si sociálně demokratické strany v průběhu 30 a 40. let vyřešily, když se rozhodly pro příklon k ideji gradualismu a tržního socialismu, čímž vzniká koncept sociální demokracie jako staré levice, viz níže.¹⁰

1.1 Stará levice

Po 2. světové válce, když byl svět rozdělen do dvou bloků, z nichž jeden zavrhl instituci soukromého vlastnictví, zatímco druhý ji zachoval, se sociální demokracie dostává v demokratických zemích do popředí zájmu. V SRN stejně jako v jiných zemích se začíná uplatňovat tržní socialismus, který je založen na vysoké míře rovnostářství a keynesiánském řízení ekonomiky, neboli tzv. *welfare*, státu blahobytu, v němž je o každého potřebného postaráno „od kolébky do hrobu“.¹¹

Mezi hlavní programové body takto pojaté „staré levice“ patří progresivní zdanění, cíl plné zaměstnanosti, bezplatné školství a zdravotnictví, státní vlastnictví (většinou omezeno na státní ovládnutí klíčových odvětví hospodářství), spolupráce s odbory, důraz

⁷ William E. Paterson a James Sloam, „Conclusion“, in *Learning from the West?: policy transfer and programmatic change in the communist successor parties of Eastern and Central Europe*, ed. Dan Hough et al. (New York: Routledge, 2006.), 166.

⁸ Jeremy Warner, „We’re all Keynesians now, but a hard reality awaits our brave new world“, *The Telegraph*, 5. 6. 2016, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.telegraph.co.uk/business/2016/07/05/were-all-keynesians-now-but-a-hard-reality-awaits-our-brave-new/>.

⁹ Shamus Cooke, „The Coming Grand Bargain: ‚We’re All Neoliberals Now‘“, *Workers action*, 20. 10. 2013, navštíveno 3. 5. 2017, <http://workerscompass.org/the-coming-grand-bargain-were-all-neoliberals-now/>.

¹⁰ Andrew Heywood, *Politické ideologie*, přel. Zdeněk Masopust (Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008), 117–150.

Thomas Meyer, *Transformace sociální demokracie: strana na cestě do 21. století*, přel. Jaroslav Hranička et al. (Brno: Doplněk, 2000), 19–33.

na zvyšování důchodů a mezd (včetně minimální mzdy), zvyšování nejrůznějších sociálních dávek (v nezaměstnanosti, nemoci, či na bydlení).¹² Nejen v bývalých jugoslávských zemích může tento typ sociální demokracie být spojen také s protekcionismem a odporem ke globalizaci.¹³ Dalšími aspekty typickými pro tento typ jsou: nízké ekologické vědomí, nevelký zájem o sexuální menšiny a emancipaci žen.¹⁴

1.2 Nová levice

V 60. a 70. letech dochází k aktivizaci široké občanské společnosti, která působí mimo politické strany, a z těchto pozic dochází k artikulaci nových programových požadavků, které jsou mnohdy označovány za postmaterialistické. Tento trend v rámci politického diskurzu získal označení „**nová levice**“, a stal se prvním impulsem k hlubší transformaci levice staré, která mnohdy opomíjela postmaterialistické otázky, jako je ochrana životního prostředí a udržitelný rozvoj, rovnost pohlaví (včetně legalizace potratů, nebo ochrany žen před domácím násilím) a ochrana sexuálních menšin, propagace míru atp. V otázkách ekonomických však stále vycházela převážně ze staré levice.¹⁵

Dále lze v Chorvatsku a Srbsku za znaky nové levice považovat úsilí o rovnoprávnost pohlaví, toleranci sexuálních menšin, kritiku válek 90. let, přijetí skutečnosti, že Kosovo je ztraceno, uznání hranic s Bosnou a kritiku konzervativní, náboženské a nacionalistické rétoriky.¹⁶

¹¹ Anthony Giddens, *Třetí cesta: obnova sociální demokracie*, přel. Kateřina Gregorová (Praha: Mladá fronta, 2001), 17.

¹² Ibid.

Heywood, *Politické ideologie*, 153–155.

¹³ Pavel Barša a Ondřej Císař, *Levice v postrevoluční době: občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004), 183–187.

¹⁴ Giddens, *Třetí cesta*, 17.

Barša a Císař, *Levice v postrevoluční době*, 43, 59, 136.

¹⁵ Meyer, *Transformace sociální demokracie*, 125–128.

Barša a Císař, *Levice v postrevoluční době*, 59, 118, 137.

Jonathan Olsen, „Germany’s PDS and Varieties of ‘Post-Communist’ Socialism“, *Problems of Post-Communism* 45, 6 (1998): 44.

¹⁶ Sabrina P. Ramet, „Serbia’s Corrupt Path to the Rule of Law: An Introduction“, in *Civic and uncivic values: Serbia in the post-Milosevic era*, ed. Ola Listhaug et al. (New York: Central European University Press, 2011), 3–4.

Igor Štikš, „‘New Left’ in the Post-Yugoslav Space: Issues, Sites, and Forms“, *Socialism and Democracy* 29, 3 (2015): 137.

1.3 Třetí cesta

K dalšímu vývoji dochází na přelomu 70. a 80., když celosvětově začínají převládat neoliberalní ekonomické přístupy. Tak jsou označovány názory ekonomů z Rakouské školy a jejich pokračovatelů, které často zahrnují rovnou daň, flexibilní pracovní poměry, odpor k minimální mzdě, globalismus, snižování veřejných výdajů na kulturu, školství či zdravotnictví, nízké daně a co největší míru privatizace.¹⁷ Sociální demokracie v tomto období mnohdy ztrácí voliče, a proto se snaží přijít s novým přístupem, který by tyto nové trendy zohlednil. Z mnoha diskuzí a debat vzniká počátkem 90. let nový směr nazývaný „**třetí cesta**“, který je reprezentován např. Billem Clintonem v USA, Tonym Blairem ve Velké Británii či Gerhardem Schröderem v SRN. Ideově je třetí cesta, jak již z názvu vyplývá, pokusem o syntézu pravice a levice, nebo pokusem o vykročení z tohoto binárního vnímání politiky a nabídkou alternativní cesty. Ať už tak nebo onak, v programech většinou nalezneme ekonomické přístupy aktualizované a přizpůsobené tehdejšímu neoliberalnímu diskurzu. Programy těchto stran se však také velmi často inspiroují postmaterialistickými hnutími nové levice, především v otázkách ekologie. Třetí cesta bývá mnohdy označována za neoliberalní kompromis a odklon od základních levicových myšlenek ve prospěch pravicových protržních.¹⁸

Kromě příklonu k neoliberalismu však třetí cesta přináší i mnohé vlastní přístupy, jako je důraz na vzdělanost a celoživotní vzdělávání v rámci zlepšení mobility práce a zvýšení konkurenceschopnosti ekonomiky. Jedním ze stěžejních konceptů třetí cesty je: „Žádná práva bez povinností,“ načež je kladen důraz na přístup *workfare*, což je aktualizace pojmu *welfare*.¹⁹ *Workfare* oproti *welfare* poskytuje např. dávky v nezaměstnanosti pouze těm, kteří práci aktivně hledají apod. Třetí cesta také přestává klást důraz na materiální rovnost a zdůrazňuje hlavně rovnost příležitostí.²⁰

¹⁷ Giddens, *Třetí cesta*, 17.

Heywood, *Politické ideologie*, 70–71, 106–107.

¹⁸ Giddens, *Třetí cesta*, 31, 110.

Heywood, *Politické ideologie*, 153–156.

¹⁹ Giddens, *Třetí cesta*, 110.

²⁰ Ibid.

Heywood, *Politické ideologie*, 154–155.

1.4 Současnost

V současné době můžeme ve státech, kde se levice profilovala na přelomu tisíciletí jako třetí cesta, vnímat znatelný odklon od neoliberálních ekonomických receptů a návrat k přístupům staré levice. Demokratická strana v USA zažila dosti bouřlivé primárky, v nichž Hillary Clinton vyzval na poměrně těsný souboj o kandidaturu na post prezidenta Bernie Sanders, který se dokonce nebál označovat za demokratického socialistu, což v historii Spojených států nemělo obdoby.²¹ Ve Velké Británii se do čela labouristické opozice v roce 2015 postavil Jeremy Corbyn, odpůrce úsporné ekonomické politiky a zastánce vyššího zdaňování bohatých.²² Německou SPD povede do nadcházejících parlamentních voleb Martin Schulz, který kritizuje Schröderovu vládu a z velké části staví svůj program na zrušení neoliberálního pracovního zákona Hartz IV, který právě Schröderova vláda zavedla.²³ Ve Francii se kandidátem na prezidenta socialistů stal Benoît Hamon, který odešel z Hollandovy vlády, protože nesouhlasil s Hollandovým opuštěním sociální politiky.²⁴ V neposlední řadě můžeme podobné tendence vidět například i v předvolební kampani Sobotkovy ČSSD, která navrhuje progresivní zdanění²⁵ a v posledních letech pravidelně zvyšuje minimální mzdu.²⁶

2. Historický kontext

2.1 Sociálně demokratická strana Chorvatska

Již v roce 1990 se v Chorvatsku konaly první svobodné volby na popud Svazu komunistů Chorvatska, kteří si vzápětí za název přidali dodatek Strana demokratických změn (*Savez Komunističke Jugoslavije – Stranka demokratskih promjena – SKH–SDP*).

²¹ Jordan Weissmann, „Calling Himself a Socialist Was One of Bernie Sanders’ Smartest Moves“, *Slate*, 19. 11. 2015, navštíveno 3. 5. 2017, http://www.slate.com/blogs/moneybox/2015/11/19/bernie_sanders_defines_democratic_socialism_it_s_not_all_that_socialist.html.

²² Patrick Wintour, „Jeremy Corbyn vows to raise taxes for the rich if elected prime minister“, *The Guardian*, 22. 7. 2015, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.theguardian.com/politics/2015/jul/22/jeremy-corbyn-vows-to-raise-taxes-for-the-rich-if-elected-prime-minister>.

²³ Guy Chazan, „Martin Schulz takes aim at ‚sacred cow‘ German economic reforms“, *Financial Times*, 21. 2. 2017, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.ft.com/content/fbfe0290-f823-11e6-9516-2d969e0d3b65>.

²⁴ Yasmeen Sehan, „Benoît Hamon: France's Utopian Candidate?“, *The Atlantic*, 29. 3. 2017, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.theatlantic.com/news/archive/2017/03/benoit-hamon-french-election/520965/>.

²⁵ „Spravedlivé daně“, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.spravedlive-dane.cz/>.

SKH–SDP se sjednotila s malou Socialistickou stranou Chorvatska a pod vedením Ivici Račana z těchto voleb vyšli jako poražení. Většinu získalo Chorvatské demokratické společenství (*Hrvatska demokratska zajednica* – HDZ). Samostatnost vyhlásilo Chorvatsko 25. června 1991. Vzápětí v Chorvatsku započala válka, v níž chorvatští Srbové požadovali nezávislost na nově vzniklé, nyní už i dle ústavy nesocialistické Chorvatské republice.²⁷ Další roky existence Chorvatského státu se tak nesly hlavně v duchu válečných operací jak na území Chorvatska, tak i na území Bosny a Hercegoviny.

Srbové byli v tomto svém úsilí podporováni stále ještě socialistickou Jugoslávií v čele se Slobodanem Miloševićem, což značně negativně ovlivňovalo také vnímání SKH–SDP v očích chorvatské veřejnosti. V roce 1992 pak přišel pro SKH–SDP volební debakl, když se dostala do parlamentu pouze za těsného překročení 5% hranice. SKH–SDP pak učinila další krok k odklonu od komunistického a socialistického dědictví a změnila svůj název na Sociálně demokratickou stranu (SDP), který nese do dnešního dne.²⁸

Levice se však ocitla v krizi a byla nucena podniknout kroky k jejímu překonání. Ivica Račan byl ve válečné době kritizován z obou stran, pro nacionalisty nebyl dostatečně chorvatský, zatímco pro socialisty byl chorvatský až příliš.²⁹ Druhá strana na levici, Sociálně demokratická strana Chorvatska (*Socijaldemokratska stranka Hrvatske* – SDH) Antuna Vujiće, v rámci volební koalice v roce 1990 sice v parlamentu několik míst obsadila, avšak v roce 1992 již nepřekonal potřebnou 5% klauzuli. Račan s Vujićem proto v roce 1994 učinili zásadní krok k sjednocení SDP a SDH pod hlavičkou SDP.³⁰ Sjednocení SDH a SPD znamenalo rozředění staré komunistické garnitury novými nekomunistickými členy v čele s Vujićem. Společně s reformovanými komunisty tak byla vytvořena levicová alternativa, jejíž pozitivní přijetí se odrazilo i ve volbách r. 1995.³¹ Ty se však stále nesly v duchu nacionalistických vášní a konaly se necelý rok po vojenských operacích Blesk a Bouře, při nichž bylo z chorvatského území vyhnáno na 100 000 Srbů a chorvatská vláda získala kontrolu nad celým svým územím.

²⁶ Josef Kopecký, „Vláda zvýšila minimální mzdu na 11 tisíc korun, přidala také řidičům“, *iDnes.cz*, 5. 10. 2016, navštíveno 3. 5. 2017, http://ekonomika.idnes.cz/zvyseni-minimalni-mzdy-na-11-tisic-korun-mesicne-f5b-/ekonomika.aspx?c=A161005_083430_domaci_kop.

²⁷ Jan Rychlík, „Chorvatsko“, in *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje*, ed. Jan Pelikán et al. (Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016), 247–257.

²⁸ Vujić, *Hrvatska i ljevica*, 230, 260, 265, 272.

²⁹ Ibid. 262.

³⁰ Ibid. 264–268.

³¹ Ibid. 268, 274.

Současně vláda přijala nový volební zákon, který měl zajistit opětovné vítězství HDZ, což nakonec vedlo k zatím nejlepšímu historickému výsledku HDZ ve volbách.³²

I přesto se dokázala SDP stát třetí nejsilnější stranou v závěsu za Chorvatskou sociálně liberální stranou (*Hrvatska socijalo-liberalna stranka* – HSLs).³³

I v druhé polovině 90. let však bylo u moci HDZ a Tuđman i přes onemocnění rakovinou dokázal v roce 1997 s přehledem obhájit svůj další prezidentský mandát. Avšak po skončení války se na vládu začala hojně snášet kritika nejen vnitrostátní, ale i zahraniční. Opozice uvnitř státu kritizovala především neutěšenou hospodářskou situaci a zkorumpovanost, neregulérnost voleb, ovládnutí médií apod. Zahraniční aktéři zase kritizovali úzké vztahy s bosenskými Chorvaty a nespolečnou spolupráci s Mezinárodním soudním tribunálem pro válečné zločiny (Haagským tribunálem).³⁴ Na opozici se v této konstelaci sblížily dvě nejsilnější opoziční strany, které sice neměly příliš styčných bodů v programu, ale zato měly společný odpor vůči HDZ. SDP a HSLs tak v létě 1999 oznámili společnou kandidátku do nadcházejících voleb.³⁵

Volební program SDP a HSLs nazvaný *Nový směr chorvatské politiky* byl samozřejmě ovlivněn liberálním partnerem sociálních demokratů. V hlavních konturách však odrážel přístupy SDP, která se již v této době relativně přizpůsobila „neoliberálnímu obecenství“.³⁶ Volby 3. ledna 2000 skončily prohrou HDZ a vítězstvím opozice. Na rozdíl od jednobarevných vlád HDZ 90. let sestavil Iвица Račan vládu široké koalice, do níž přizval také čtyři další menší politické subjekty.³⁷ Brzy se Chorvatsko stalo konsolidovanou demokracií bez stínu autoritářství. Prezidentské pravomoci³⁸ byly omezeny a novým prezidentem se v únoru 2000 stal Stipe Mesić, který následně vystoupil z HDZ a slíbil, že bude prezidentem všech.³⁹

Račanovi se podařilo dostat Chorvatsko z mezinárodní izolace a v brzkém sledu uzavřít partnerství s NATO, vstoupit do Středoevropské zóny volného obchodu, podepsat asociační dohodu s EU a podat žádost o členství v ní.⁴⁰ Neshody ve vládě však vedly k vypsaní předčasných voleb.⁴¹ V nových volbách v r. 2003 znovu zvítězilo HDZ.

³² Rychlík, „Chorvatsko“, 264.

³³ Vujić, *Hrvatska i ljevica*, 273–275.

³⁴ Rychlík, „Chorvatsko“, 264–266.

³⁵ Vujić, *Hrvatska i ljevica*, 278–279.

³⁶ *Ibid.* 280.

³⁷ Rychlík, „Chorvatsko“, 267–268.

³⁸ Vujić, *Hrvatska i ljevica*, 289.

³⁹ Rychlík, „Chorvatsko“, 269.

⁴⁰ *Ibid.* 270–271.

⁴¹ *Ibid.* 271.

Sociální demokracie se po krátkém období vlády opět ocitla v opozici avšak za lepších podmínek, protože s návratem HDZ k moci se nevrátily autoritářské praktiky 90. let.⁴²

V souvislosti s pokračujícím jednáním s EU se ukázalo být nutnou podmínkou intenzivnější spolupráce vlády s Haagským tribunálem. To nakonec vedlo k dopadení generála Ante Gotoviny, který se skrýval na Kanárských ostrovech.⁴³ SDP v mezičase připravovala nový volební program, na kterém spolupracoval ekonom Ljubo Jurčić, který byl nemocným Račanem navržen i na kandidáta na premiéra (v případě volebního vítězství).⁴⁴ Po Račanově smrti r. 2007 byl však novým předsedou strany zvolen Zoran Milanović, podporovaný především mladší částí strany. Jurčić sice zůstal kandidátem na premiéra, avšak tento scénář znemožnily volební výsledky.⁴⁵ Vládu totiž opět sestavil Ivo Sanader, který se tak stal podruhé za sebou premiérem. V roce 2010 pak Stipe Mesić dosloužil svůj druhý a poslední prezidentský mandát a byl vystřídán Ivo Josipovićem, kandidátem SDP.⁴⁶

Ve volbách 2011 Milanović v čele SDP utvořil koalici s Chorvatskou národní stranou, Istrijskou demokratickou stranou a Chorvatskou stranou důchodců, která byla novináři nazvána *Kukuriku koalicija* („kokrhající koalice“). Tato koalice pak výrazně porazila dosud vládoucí HDZ a Milanović sestavil v roce 2011 novou vládu v čele s SDP.⁴⁷

Chorvatsko vstoupilo r. 2013 do EU, avšak dodnes se vzpamatovává ze světové hospodářské krize, která začala po roce 2007. Milanovićova vláda oddlužila nejchudší obyvatele, což vedlo k výraznému zatížení státního rozpočtu.⁴⁸ Postupně se voliči od sociální demokracie odklonili, což se poprvé projevilo v roce 2015, když se konaly prezidentské volby, v nichž prezident Josipović neobhájil svůj mandát a prezidentkou se stala Kolinda Grabar-Kitarović, kandidátka HDZ. Vládní koalice byla ve stejném roce poražena v parlamentních volbách a vítězem se stala HDZ, která však sestavila nestabilní vládu s nestraničským premiérem a proto musely být v roce 2016 vypsány volby nové. V nichž však HDZ pouze utvrdilo své vítězství z r. 2015 a sestavilo vládu Andreje Plenkoviće.⁴⁹ V listopadu 2016 byl pak novým předsedou SDP zvolen Davor

⁴² Ibid. 271–272.

⁴³ Ibid. 272.

⁴⁴ Vujić, *Hrvatska i ljevica*, 314–315.

⁴⁵ Ibid. 315–318.

⁴⁶ Rychlík, „Chorvatsko“, 273–274.

⁴⁷ Ibid. 275.

⁴⁸ Ibid. 276.

⁴⁹ Ibid. 276–277.

Bernardić, který však vyjádřil kontinuitu s dosavadní politikou SDP.⁵⁰ V roce 2017 můžeme opět sledovat nestabilitu vlády, která může vést i k předčasným volbám.⁵¹

2.2 *Socialistická strana Srbska*

Slobodan Milošević byl na sklonku 80. let novou nadějí jugoslávských komunistů, především srbských, pro které symbolizoval návrat zlatých časů Titovy Jugoslávie. Na rozdíl od jiných postkomunistických zemí totiž Srbové netoužili po demokracii západního typu, nýbrž spíše po vlastní specifické cestě.⁵² Socialistická strana Srbska vznikla v létě r. 1990 sloučením Svazu komunistů Srbska a Socialistického svazu pracujících Srbska.⁵³

Historie srbské SPS je úzce spjata s osobou Slobodana Miloševiče, který byl v jejím čele od r. 1987 do r. 2000. Tento režim po celé období své vlády podporoval „neobčanské“ hodnoty, jako je nacionalismus a korupce.⁵⁴ Miloševičův režim v 90. letech byl nazýván jako „jemně“ totalitní, či autoritářský.⁵⁵ V letech následujících pak bylo možné vysledovat v Srbsku odmítání zodpovědnosti za válečné zločiny jak ze strany srbských politických stran, tak i ze strany širší veřejnosti.⁵⁶

Milošević po volbách v roce 1990 nikdy nedokázal vyhrát absolutní většinou, a tak se držel u moci nekalými praktikami a rozeštváváním opozice.⁵⁷ V roce 1999 poprvé Srbové pocítili důsledky války na vlastní kůži z bezprostřední blízkosti, když je bombardovaly letouny NATO.⁵⁸ Nové situace využila opozice, jež se v roce 2000 úspěšně sjednotila do jednoho bloku. Ten vyzval prostřednictvím svého kandidáta Vojislava Koštunice Miloševiče ve federálních prezidentských volbách. K překvapení všech poradců Miloševiče dokázal i přes zmanipulované volby Koštunica zvítězit s 55 % hlasů oproti Miloševičovým 35 %. Vzápětí ale nechal Milošević přepočítat hlasy

⁵⁰ „Davor Bernardić izabran za predsjednika SDP-a“, 26. 11. 2016, navštíveno 6. 5. 2017, <http://www.sdp.hr/aktualno/davor-bernardic-izabran-predsjednika-sdp-a/>

⁵¹ „Plenković: „Ja i HDZ smo spremni za nove izbore“; Most: „Plenković krši Ustav, jedna od opcija je Ustavni sud“, *VIJESTI.hr*, navštíveno 6. 5. 2017,

<http://www.vijesti.rtl.hr/novosti/hrvatska/2667503/premijer-razrjesuje-tri-mostova-ministra/>.

⁵² Jan Pelikán, „Srbsko“, in *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje*, ed. Jan Pelikán et al. (Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016), 373–374.

⁵³ Bojana Barlovac, „Key parties of Serbia“, *Balkan Insight*, 3. 4. 2012, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/who-is-who-political-parties-in-serbia>.

⁵⁴ Ramet, „Serbia’s Corrupt Path to the Rule of Law“, 7.

⁵⁵ Duhaček, „Engendering Transitional Justice“, 253–254.

⁵⁶ Ibid. 254–257.

⁵⁷ Slavoljub Djukić, *Milošević and Marković: A Lust for Power* (Ithaca: McGill-Queen's University Press, 2001), 146.

⁵⁸ Pelikán, „Srbsko“, 404.

a Koštunicův podíl se snížil na necelých 49 %, na základě čehož Milošević požadoval nové hlasování.⁵⁹ Občané si už ale několikátou volební fintu v řadě nenechali líbit a vypukly masové demonstrace, po kterých Milošević přeci jen uznal Koštunicovo vítězství.⁶⁰

Na závěr roku 2000 se konaly v Srbsku parlamentní volby, v nichž se do parlamentu dostala koalice opozičních stran Demokratická opozice Srbska (*Demokratska opozicija Srbije* – DOS)⁶¹ spolu s SPS a Srbskou radikální stranou (*Srpska radikalna stranka* – SRS). Vlády se ujala koalice DOS v čele s premiérem Zoranem Djindjićem.⁶² Slobodan Milošević byl pak v roce 2001 zatčen a převezen k Haagskému tribunálu.⁶³ SPS byla zpočátku jednou z mála stran, která neviděla budoucnost Srbska v EU, stále ještě silně ovlivněna nepříjemnými dojmy spojenými s mezinárodním právem a Haagským tribunálem.⁶⁴ Byla nicméně odstavena od moci a do jejího čela se po zatčení Miloševiče postavil Ivica Dačić, bývalý mluvčí strany.⁶⁵

Djindjićova vláda se v ekonomických otázkách inspirovala neoliberalními opatřeními, a tak dále pokračovala živelná privatizace a bujila korupce. Djindjić byl v roce 2003 zavražděn a po jeho smrti převzal brzy vedení DS Boris Tadić.⁶⁶ Po krátké době od atentátu na premiéra byly vypsány r. 2003 nové volby, v nichž zvítězila SRS s malým koaličním potenciálem. Koštunica (DSS skončila ve volbách druhá) proto sestavil vládu spolu se stranami G17+, Nové Srbsko (*Nova Srbija* – NS), Srbským hnutím obnovy (*Srpski pokret obnove* – SPO).⁶⁷ V souvislosti s tím však výrazně narostl význam SPS na srbské politické scéně, když se v roce 2004 Vojislav Koštunica rozhodl svou menšinovou vládu založit na tiché podpoře SPS. Tím se také strana poprvé odklonila od své zpátečnické image, protože strany DSS, G17+ a SPO, z nichž se vládní koalice

⁵⁹ Djukić, *Milošević and Marković*, 146–150.

Pelikán, „Srbsko“, 387.

⁶⁰ Ibid. 407.

⁶¹ Mezi nejvýznamnější strany DOS patřila Demokratická strana Srbska (*Demokratska stranka Srbije* – DSS) Vojislava Koštunice a Demokratická strana (*Demokratska stranka* – DS) Zorana Djindjiće a později Borise Tadiće. Ibid. 408–409, 412.

⁶² Ibid. 408.

⁶³ Ibid. 410.

⁶⁴ Stefano Bianchini, „The EU in the Values and Expectations of Serbia: Challenges, Opportunities and Confrontations“, in *Civic and uncivic values: Serbia in the post-Milosevic era*, ed. Ola Listhaug et al. (New York: Central European University Press, 2011), 95.

⁶⁵ „Ivica Dačić: Od portparola do lidera“, *RTS*, 25. 3. 2010, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.rts.rs/page/tv/sr/story/22/rt-satelit/583941/raspakivanje.html>.

⁶⁶ Pelikán, „Srbsko“, 412.

⁶⁷ Ibid.

skládala, byly z velké části (kromě SPO) součástí demokratického bloku, který SPS odstavil od moci.⁶⁸

V roce 2004 se stal prezidentem Boris Tadić, který v mnoha ohledech s Koštunicou nesoúhlasil a vládlo tak mezi nimi napětí. Základními Koštunicovými cíli byly především udržení Kosova a Černé Hory v rámci federace.⁶⁹ V roce 2006 podpořila SPS Koštunicovy návrhy na novou ústavu, podle níž bylo legálně nemožné ze srbského hlediska uznat nezávislost Kosova.⁷⁰ Tato ústava sice byla přijata, avšak Černou Horu se v rámci federace udržet nepodařilo a v roce 2006 vyhlásila nezávislost.⁷¹ Ve stejném roce umřel ve vazbě Haagského tribunálu Slobodan Milošević a na jeho místo v čele strany SPS zvolila Ivicu Dačiće, který ji de facto vedl již od Miloševićova zatčení.⁷² V roce 2007 byla podepsána asociační dohoda s EU, kterou podporovala většina srbských obyvatel.⁷³ Úroveň podpory asociační dohody byla velmi vysoká – 66 % obyvatel s ní souhlasilo. U voličů SPS pak toto číslo dosáhlo dokonce 81 %.⁷⁴

Léta Koštunicovy vlády byla léty poměrně dysfunkční politiky.⁷⁵ Vnitřní spory vedly v lednu 2007 k předčasným volbám, v nichž opět zvítězila SRS, Koštunica nicméně ani tentokrát nepřistoupil ke spolupráci s radikály a utvořil vládu spolu s Tadićovou DS a předchozími koaličními partnery. Ta však již po 10 měsících padla a nové volby byly vypsané na květen 2008. Po nich došlo k dalšímu obratu, když se DS dohodla na koalici s SPS vedenou Dačićem.⁷⁶ Volby v roce 2008 byly významným milníkem v post-miloševićovské éře Srbska, protože se tehdy rozhodovalo o dalším směřování země. Rozhodovalo se mezi dvěma možnostmi, které se navzájem vylučovaly: asertivním vynucováním suverenity nad územím Kosova a příklonem k EU. Proevropské strany nakonec ve volbách získaly téměř 40 % hlasů, avšak aby mohly vytvořit vládu, musely

⁶⁸ Katrine Hilde Haug, „Kosovo in Serbian Politics since Milošević“, in *Civic and uncivic values: Serbia in the post-Milosevic era*, ed. Ola Listhaug et al. (New York: Central European University Press, 2011), 339.

Dušan Spasojević, „Kakve levice su moguće u Srbiji?“ In *Socijalna demokratija u Evropi: Koncept „dobrog društva“*, ed. Slaviša Orlović (Beograd: Fondacija Fridrih Ebert, Centar za demokratiju. 2016), 193.

⁶⁹ Pelikán, „Srbsko“, 413.

⁷⁰ Haug, „Kosovo in Serbian Politics since Milošević“, 348.

⁷¹ Pelikán, „Srbsko“, 414.

⁷² „Милошевићу резолуција, Дачићу партија“, *RTV*, 4. 12. 2006, navštíveno 3. 5. 2017, http://rtv.rs/sr_lat/politika/milosevicu-rezolucija-dacicu-partija_2121.html

⁷³ Spasojević, „Kakve levice su moguće u Srbiji?“ 193.

Bianchini, „The EU in the Values and Expectations of Serbia“, 95.

⁷⁴ Ibid. 102.

⁷⁵ Sabrina P. Ramet, „The Power of Values (A conclusion)“, in *Civic and uncivic values: Serbia in the post-Milosevic era*, ed. Ola Listhaug et al. (New York: Central European University Press, 2011), 405.

⁷⁶ Pelikán, „Srbsko“, 420.

se spojit s SPS.⁷⁷ Hlavním momentem odklonu od historie tak byl pro SPS až rok 2008 a příklon strany k proevropskému názorovému proudu, když přistoupila na vládní koalici s DS prezidenta Tadiće.⁷⁸ V této vládě, vedené nezávislým premiérem Mirkem Cvetkovićem, zastával Ivica Dačić funkci ministra vnitra a prvního místopředsedy vlády a strana získala několik dalších ministerských postů.⁷⁹

Po volbách v roce 2012 zvítězila Srbská pokroková strana (*Srpska napredna stranka – SNS*), která se v roce 2008 odštěpila od SRS. Vítězstvím se však tyto volby staly především pro SPS, jejíž předseda Ivica Dačić se stal premiérem.⁸⁰ Nová vláda SPS a SNS byla složená z velké části z osob blízkých Miloševićovu režimu 90. let, ale neodklonila se od proevropského směřování země a tržní ekonomiky.⁸¹ Na podzim 2012 Dačić dokonce zahájil rozhovory s předsedou kosovské vlády Hashimem Thaçim.⁸² V roce 2014 v předčasných volbách získala SNS absolutní většinu mandátů, avšak přesto setrvala v koalici s SPS a Ivica Dačić získal post ministra zahraničí. Podobný scénář se odehrál i v roce 2016, kdy v předčasných volbách SNS obhájila opět své vítězství z r. 2014 a vláda zůstala v obdobném složení.⁸³

3. Analýza programu

3.1 Sociálně demokratická strana Chorvatska

3.1.1 Volby 2000

SDP se v roce 2000 prezentovala programem s hlavičkou *Poctivě, spravedlivě, chytře*. Tento program byl založen na soukromém vlastnictví, ochraně práce a zaměstnanců a také na odborech a občanské společnosti.⁸⁴ Už dopředu však předseda Račan avizoval,

⁷⁷ Haug, „Kosovo in Serbian Politics since Milošević“, 355.

⁷⁸ Bianchini, „The EU in the Values and Expectations of Serbia“, 95.

⁷⁹ Pelikán, „Srbsko“, 420.

Spasojević, „Kakve levice su moguće u Srbiji?“ 193.

⁸⁰ Pelikán, „Srbsko“, 424.

⁸¹ Ibid. 426.

⁸² Ibid. 428.

⁸³ „VUČIĆ I 19 MINISTARA Ovo je nova Vlada Srbije“, *Blic online*, 11. 8. 2016, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-i-19-ministara-ovo-je-nova-vlada-srbije/svyx0df>.

⁸⁴ „Pošteno, pravedno, pametno“, navštíveno 3. 5. 2017, <http://library.fes.de/fulltext/ialhi/90097/izbprog.htm>.

že asi není možné očekávat ryze sociálně demokratickou politiku, poněvadž se Chorvatsko nachází v krizi a jsou nutná různá úsporná opatření.⁸⁵

Strana je pro výrazné snižování daní, ale zastává progresivní zdanění jak formou několika daňových pásem, tak i základního nezdánitelného příjmu. Zasaduje se o dostatečnou mzdu pro život, právo na odborové akce, spolurozhodování zaměstnanců a tripartitu, také slibuje spolupráci s odbory na pracovních zákonech. Strana není vyloženě proti privatizaci, avšak požaduje důkladnou revizi zkorumpované privatizace 90. let. Veřejné služby může vykonávat soukromý subjekt v rámci koncese.⁸⁶ Důchody je třeba zvyšovat, avšak hlavním tématem je vrácení dluhu předchozí vlády do dvou let všem důchodcům.⁸⁷ Nezaměstnanost je pak dle programu třeba dostat na evropskou úroveň, a to především růstem HDP a pobídkami zaměstnavatelů.⁸⁸

Školství je pro SDP důležité hlavně jako nástroj zvyšování konkurenceschopnosti vůči zahraničí. Současně se v programu píše o zvýšení podílu výdajů na školství na HDP, avšak spolu se soukromým financováním.⁸⁹ Stipendia a úvěry by se pak měly postarat o dostupnost vzdělání všem vrstvám.⁹⁰ Program se zasaduje o udržitelný ekologický rozvoj, o čistou energetiku bez jádra a uhlí.⁹¹ Ženy jsou zmíněny z hlediska jejich ochrany na trhu práce a podpory jejich zaměstnávání. Také však strana podporuje větší účast žen v rozhodování.⁹²

V programech se strana zasaduje o práva národnostních menšin.⁹³ Ivica Račan však spíše opatrně prohlašuje, že „nemůžeme být úplně nespokojeni s návratem uprchlíků do Chorvatska“.⁹⁴ V otázkách víry pak SDP prosazuje svobodu vyznání a oddělení církve od státu.⁹⁵

⁸⁵ Steven Erlanger, „Opposition Ex-Communist Favored in Croatia Vote“, *New York Times*, 1. 1. 2000, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/central/docview/431346954>.

⁸⁶ „Pošteno, pravedno, pametno“, čerpáno 3. 5. 2017, <http://library.fes.de/fulltext/ialhi/90097/izbprog.htm>.

⁸⁷ Snježana Gazde, „MIROVINE ČEMO VRATITI U ROKU OD DVIJE GODINE!“, *Slobodna Dalmacija*, 21. 1. 2000, navštíveno 3. 5. 2017, <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/nedjeljna/20000121/>

⁸⁸ „Pošteno, pravedno, pametno“, čerpáno 3. 5. 2017, <http://library.fes.de/fulltext/ialhi/90097/izbprog.htm>.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Steven Erlanger, „Opposition Ex-Communist Favored in Croatia Vote“, *New York Times*, 1. 1. 2000, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/central/docview/431346954>.

⁹⁵ „Pošteno, pravedno, pametno“, čerpáno 3. 5. 2017, <http://library.fes.de/fulltext/ialhi/90097/izbprog.htm>.

3.1.2 Volby 2003

Program pro parlamentní volby v roce 2003 je zdaleka nejkratším programovým dokumentem, ze všech zkoumaných. Skládá se jen z 9 stran textu bez větší grafické úpravy apod. Ke klíčovým otázkám však přesto nastiňuje přístupy a pojetí SDP. Jak se dalo očekávat, Ivica Račan opět vede stranu do voleb, a proto je možné vysledovat kontinuitu ve většině otázek.

Strana obhájí své kroky v daňové oblasti, kde bylo zavedeno více daňových pásem⁹⁶ a dále se v programu píše o větším zdanění majetku.⁹⁷ Kromě drobných úlev na dani (dětské oblečení, kultura) plánují sociální demokraté zavést sníženou sazbu DPH, pokračování privatizace, růst penzí a mezd, podporu vývozu a konkurenceschopnosti.⁹⁸ Program se zasazuje opět o vrácení ukradených důchodů, dále o zvýšení mateřských dávek, státní výstavbu bytů a podporu mladých v otázkách bydlení.⁹⁹ Podpora zaměstnanosti se bude provádět formou pobídek zaměstnavatelům a také celoživotním vzděláváním a rekvalifikací.¹⁰⁰

Program zdůrazňuje úlohu školství v konkurenceschopnosti ekonomiky a jinak v této otázce zůstává kontinuální v otázkách stipendií a studentských úvěrů. Do zdravotnického systému pojištění by měli být zahrnuti i nepojištění občané a zdravotnictví by se celkově mělo zpřístupňovat veřejnosti, hlavně důchodcům.¹⁰¹ K ekologii se strana téměř nevyjadřuje, avšak na ochranu žen je program zaměřen poměrně důkladně. Je tu vyzdvihováno větší zastoupení žen v rozhodování, vyrovnávání platů, podpora v zaměstnávání a podnikání žen apod. Je tu také vyjmenováno několik zdravotních podpor, ryze ženského charakteru (gynekologie, mamografie aj.).¹⁰²

Z hlediska jugoslávských konfliktů se strana přiklání ke spolupráci s Haagským tribunálem a dalším smířlivým řešením problémů. Račan např. vyzývá gen. Gotovinu,

⁹⁶ „Croatia: Two main parties' leaders clash on tax at last pre- election TV duel“, *BBC Monitoring European*, 19. 11. 2003, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/459746074>.

⁹⁷ „Izborni program SDP“, 1, navštíveno 3. 5. 2017, <http://library.fes.de/pdf-files/ialhi/90117/program2003.pdf>.

⁹⁸ Ibid. 1.

„Croatian premier singles out his cabinet's economic achievements“, *BBC Monitoring European*, 12. 11. 2003, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/459472695>.

⁹⁹ „Izborni program SDP“, 2–3, navštíveno 3. 5. 2017, <http://library.fes.de/pdf-files/ialhi/90117/program2003.pdf>.

¹⁰⁰ Ibid. 2–4.

¹⁰¹ Ibid. 2–7.

¹⁰² Ibid. 6.

aby se nechal soudit v Haagu,¹⁰³ plně uznává teritoriální integritu Bosny a Hercegoviny a podporuje návrat válečných uprchlíků a navrácení jejich majetků.¹⁰⁴ Drobné neshody se Slovinskem v otázce jaderné elektrárny Krško a námořní hranice pak chce řešit diplomatickou cestou, případně mezinárodní arbitráží.¹⁰⁵

3.1.3 Volby 2007

Program z roku 2007 jako první cílí na vizuální stránku, a proto se skládá z mnoha obrázků, fotografií apod. Z celkových 52 stran však necelou polovinu zabírá samotný text programu, přesto je zatím nejobsáhlejším programový dokument od počátku sledovaného období. SDP již do voleb vede duo Milanović/Jurčić, což však téměř neovlivnilo kontinuitu strany ve většině otázek.

V tomto roce je novým přístupem kapitálová daň, která do té doby v Chorvatsku není zavedena a SDP kritizuje, že z jejích výnosů by se mohla zaplatit veškerá občanská participace na zdravotnictví.¹⁰⁶ Obecně Jurčić cílí daňové zatížení spíše na bohaté, avšak současně chce daňový systém zjednodušit.¹⁰⁷ Program je dosti zaměřen také na ochranu zaměstnanců, především skrze odbory. Zaměstnanci musí být ochráněni proti nezákonným výpovědím, šizení na výplatách, nucené práci o svátcích, práce na černo nebo práce v nebezpečném prostředí. Program se také zasazuje za zavedení minimální mzdy.¹⁰⁸ Stejně jako v předchozím programu i zde nalezneme podporu bydlení formou sociálních bytů nebo příspěvku na nájem, či koupi bytu.¹⁰⁹

V otázkách důchodů je kladen důraz na navázání jejich růstu na růst průměrné mzdy. Současně bude chtít vláda výši důchodu alespoň na 70 % původního platu. Avšak program jasně mluví o 2. a 3. pilíři důchodového systému, přičemž příspěvky do

¹⁰³ Borivoje Dokler, „SUČELJAVANJE RAČAN-SANADER“, *nacional*, 31. 10. 2003, navštíveno 3. 5. 2017, <http://arhiva.nacional.hr/clanak/4675/suceljavanje-racan-sanader>.

¹⁰⁴ „Croatian premier says relations with Bosnia proceeding along lines of equality“, *BBC Monitoring European – Political*, 12. 7. 2003, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/451499182>.

¹⁰⁵ „Croatian premier interviewed for state radio“, *BBC Monitoring European – Political*, 12. 3. 2003, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/451848906>.

„Croatian prime minister says debate on economic zone not pre-election move“, *BBC Monitoring European*, 8. 9. 2003, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/459487329>.

¹⁰⁶ „Croatian Social Democrats present industrial policy“, *BBC Monitoring European*, 24. 10. 2007, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/459624809>.

¹⁰⁷ „Croatia: High-level meetings in Berlin boost SDP leaders' international profile“, *BBC Monitoring European*, 14. 7. 2007, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/459330439>.

¹⁰⁸ „Nova snaga“, 17, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.slideshare.net/sdphrvatske/nova-snaga>.

¹⁰⁹ Ibid. 22–23.

2. pilíře plánuje SDP zvyšovat a příspěvky do 3. pilíře pak daňově zvýhodňovat.¹¹⁰ Co se týče nezaměstnanosti, hlavním řešením tohoto problému je hospodářský růst a v druhé řadě také rekvalifikace a celoživotní vzdělávání. V neposlední řadě také program uvádí kvóty na zaměstnávání mladých a další stimuly na podporu tvorby nových pracovních míst.¹¹¹ V otázkách privatizace je přístup stále poměrně konzistentní, přičemž v zemědělství se zasazuje o koncesní přidělování půdy.¹¹²

Zdravotnictví by dle programu mělo být solidární ve dvou rovinách: solidarita zdravých s nemocnými a také bohatých s chudými. SDP bude proto podnikat adekvátní kroky, jako je zrušení administrativních poplatků, rozšíření seznamu základních léků a služeb a, jak už bylo řečeno, nižší participace pacientů.¹¹³ V otázkách školství se SDP také zasazuje o solidární přístup, dle něhož je bez ohledu na finanční zázemí studium dostupné všem.¹¹⁴ Ti, kdo se soukromě do vzdělávají, budou navíc finančně zvýhodněni. Dle Jurčicových slov je totiž vzdělávání spolu s ochranou životního prostředí páteří politiky SDP.¹¹⁵ O ekologii pak v programu nalezneme několik zmínek, avšak žádný ucelenější koncept.

Program se zastává žen v návrhu kvót na zastoupení žen v politice, a dalších opatřeních, která by podpořila větší emancipaci. Žena musí mít možnost pracovat, zatímco muž by se měl také starat o domácnost.¹¹⁶ Strana se poprvé staví kritičtěji k otázkám globalizace, když Jurčić mezinárodní liberalismus přirovnává k dobývání trhů.¹¹⁷ Globalizace je pak také bezpečnostním rizikem a je třeba na ni reagovat jak členstvím v mezinárodních společenstvích, tak i z hlediska odborů a občanské společnosti.¹¹⁸

Po Račanově smrti se ve straně začíná objevovat i nacionalistická rétorika. Tu Jurčić užívá, když odmítá srbské investory v Chorvatsku, kterýžto výrok se následně Milanović snaží mírnit.¹¹⁹ Milanović pak na druhou stranu překvapuje svým výrokem,

¹¹⁰ Ibid. 23.

¹¹¹ Ibid. 22.

¹¹² Ibid. 11–12.

¹¹³ Ibid. 27.

¹¹⁴ Ibid. 32.

¹¹⁵ „Croatia: High-level meetings in Berlin boost SDP leaders' international profile“, *BBC Monitoring European*, 14. 7. 2007, navštíveno 3. 5. 2017,

<http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/459330439/>.

¹¹⁶ „Nova snaga“, 17, 49, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.slideshare.net/sdphrvatske/nova-snaga>.

¹¹⁷ „Ljubo Jurčić o neoliberalizmu“, *YouTube*, 8. 5. 2007, navštíveno 3. 5. 2017,

<https://www.youtube.com/watch?v=zr1FUXXQK-c>.

¹¹⁸ „Nova snaga“, 7, 44, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.slideshare.net/sdphrvatske/nova-snaga>.

¹¹⁹ Milan Jajčinović, „Prodaja emocija“, *Večernji list*, 21. 8. 2007, navštíveno 3. 5. 2017,

<https://www.vecernji.hr/prodaja-emocija-833560>.

že generál Gotovina je neviný.¹²⁰ Na druhou stranu však prohlásil, že bosenští Chorvati by neměli mít právo volit v Chorvatských volbách, aby podpořil jejich integraci v BaH.¹²¹ Milanović byl také nakloněn otázkám ochrany menšin včetně homosexuálů, jejichž pochod Zagreb Pride v tomto období podporoval.¹²²

3.1.4 Volby 2011

Volební program pro volby v roce 2011 je nazván *Plan 21* a je programovým dokumentem volební koalice *Kukuriku*. Program je poměrně detailní, a i v době krize se v něm téměř nemluví o nutnosti rozpočtových škrťů, které dle předsedy Milanoviće nejsou nevyhnutelné a nikdy nikoho z krize nevyvedly.¹²³

V daňové oblasti je zdůrazňováno, že by měli větší břímě v boji s krizí nést bohatí. Současně však program prosazuje snižování daní.¹²⁴ Odbory a zaměstnanci by dle programu měli mít větší práva: na spolurozhodování, stávkou, kolektivní vyjednávání, minimální příjem a další.¹²⁵ SDP by také prodloužila dobu pobírání dávek v nezaměstnanosti, aby poskytla jistotu při hledání nového zaměstnání. Objevuje se tu také princip *workfare*, dle něž jsou dávky podmíněny povinnou rekvalifikací. Obdobně jako v předchozích programech i zde se strana zasazuje za podporu bydlení, především pro mladé.¹²⁶ V otázce důchodů je pak přístup podobný jako dříve, avšak v programu je navrhováno zavedení tzv. *nultého* stupně důchodového zabezpečení, který by byl financován z daní.¹²⁷

Hlavním úkolem vlády však bude snížení nezaměstnanosti, protože dle hodnot sociální demokracie má každý občan právo na práci.¹²⁸ Tento cíl je závislý především na hospodářském růstu, avšak je možné ho podpořit např. zaváděním pobídek pro

¹²⁰ „Croatia: SDP ‚old guard‘ seen as rebelling against new leader's policies“, *BBC Monitoring European*, 17. 8. 2007, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/459631647>.

¹²¹ „Bosnian Croats should be stripped of right to vote in Croatia – SDP leader“, *BBC Monitoring European*, 9. 6. 2007, navštíveno 3. 5. 2017,

<http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/459341427/>.

¹²² Toni Gabrić, Vesna Kesić, Boris Rašeta a Ivo Škorić, „Intervju: ZORAN MILANOVIĆ - 1. dio“, *H-ALTER*, 1. 8. 2007, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.h-alter.org/vijesti/intervju-zoran-milanovic-1-dio>.

Zoran Milanović, „Zajedno!“, *Zajedno za SDP*, 22. 4. 2007, navštíveno 3. 5. 2017, <http://blog.dnevnik.hr/milanovicdp/2007/04/1622520760/zajedno.html>.

¹²³ „Nedjeljom u 2 / Milanović: Vjerujem da će se živjeti bolje, za to imamo i mjere i volju“, *YouTube*, 9. 10. 2011, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=YLAW9vv6G4Q>.

¹²⁴ „Plan 21“, 3–6, 10, navštíveno 10. 5. 2016, <http://www.kukuriku.org/files/plan21.pdf>.

¹²⁵ *Ibid.* 26.

¹²⁶ *Ibid.* 26–30.

¹²⁷ *Ibid.* 27.

¹²⁸ *Ibid.* 42.

zaměstnavatele, rekvalifikací a programů celoživotního vzdělávání.¹²⁹ V otázkách spojených se školstvím je program i nadále konzistentní, založený na stipendiích a úvěrech. Navíc se v programu ale mluví o nových dotacích na stravování, nebo dopravu do školy.¹³⁰ Ve zdravotnictví je také možné nalézt konzistenci, zdravotnická péče by měla být solidární a v žádném případě ne závislá na finančních prostředcích nemocného.¹³¹ Privatizace je zmíněna pouze okrajově, avšak opět je zde uvedeno, že půda, lesy a vody by měly být z privatizace vyjmuty.

Globalizace je opět v programu popsána jak pozitivně, tak i negativně. Je pozitivní z hlediska turismu a rozvojového potenciálu, avšak ohrožuje kulturní identitu a konkurenceschopnost státu.¹³² V celém programu se důsledně téměř ve všech odvětvích objevuje důraz na ekologické otázky. Konkrétně v otázkách odpadu a odpadních vod, emisí z energetiky, průmyslu a dopravy jsou kritizovány předchozí vlády, které nepřikládaly životnímu prostředí dostatečnou důležitost.¹³³ Stejně tak je očividně důležitá pro stranu i otázka žen, která se objevuje v mnoha částech programu. Konkrétně se pak program zasazuje o rovnější pracovní podmínky, podporu v nezaměstnanosti, dřívější odchod do důchodu, rozšíření možnosti umělého oplodnění na svobodné ženy a potírání domácího násilí.¹³⁴

Předseda SDP Milanović se otevřeně vyjadřuje k citlivým otázkám z chorvatské minulosti. Nejinak je tomu i v předvolební kampani 2011, když opět prohlašuje, že chorvatští generálové Gotovina a Markač jsou nevinní.¹³⁵ Na druhou stranu však dodává, že skuteční viníci jsou jinde a ty je potřeba potrestat.¹³⁶ Operaci Bouře a následné násilí na chorvatských Srbech odsuzuje jako hřích a ostudu.¹³⁷ Připomíná, že u Haagského tribunálu bylo odsouzeno zdaleka nejvíce zástupců Srbů ze všech zúčastněných stran konfliktu.¹³⁸ Opět se důrazně zastává homosexuálů a rodově neutrální definice manželství.¹³⁹

¹²⁹ Ibid. 8, 25.

¹³⁰ Ibid. 29.

¹³¹ Ibid. 5, 24.

¹³² Ibid. 17, 22, 25.

¹³³ Ibid. 19.

¹³⁴ Ibid. 25–28, 42.

¹³⁵ „Nedjeljom u 2 / Milanović: Vjerujem da će se živjeti bolje, za to imamo i mjere i volju“, *YouTube*, 9. 10. 2011, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=YLAW9vv6G4Q>.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Ibid.

3.1.5 Volby 2015 a 2016

V letech 2015 – 2016 se konaly dvoje volby, avšak program *Hrvatska raste*, kterým se strana prezentovala v roce 2015 je spíše shrnutím politiky dosavadní vlády, zatímco program *Siguran smjer za Hrvatsku* je zatím nejobsáhlejším programovým dokumentem, jaký SDP vydala. Současně se ve valné většině otázek SDP vyjadřuje v obou letech stejně, a proto je možné tyto dva roky analyzovat společně.

SDP se přímo vymezuje proti politice úspor.¹⁴⁰ V oblasti daňové nabízí výraznou podporu investic daňovými úlevami a zvýšení nezdanitelné části příjmu běžným zaměstnancům.¹⁴¹ Slibuje také snížení DPH a rušení a snižování ostatních daní.¹⁴² O odborech se toho v tomto období moc nedozvíme. Strana však bude podporovat zvyšování minimální mzdy a také rodičovských dávek.¹⁴³ Slibuje také konsolidaci zaručené minimální podpory, aby nebyla vyplácena zdvojeně. Takto zajištěnými úsporami pak dále plánuje tuto dávku zvyšovat.¹⁴⁴ Programy se zasazují i o zvyšování důchodů, avšak i o pozdější odchod do důchodu.¹⁴⁵

Pro podporu zaměstnanosti nabízí SDP přímé pobídky zaměstnavatelům, vzdělávání nezaměstnaných, podporu řemeslné kvalifikace a technických oborů.¹⁴⁶ Také plánuje další vznik „zelených pracovních míst“ zaměřených na ochranu životního prostředí.¹⁴⁷ Předseda Milanović se důrazně ohrazuje vůči neoliberálním metodám devalvace měny a zhoršování práv zaměstnanců v zájmu vyšší zaměstnanosti.¹⁴⁸ Dále slibuje solidární vzdělání dostupné pro všechny bez ohledu na sociální status.¹⁴⁹ S tím se pojí i záruka

¹⁴⁰ „Narodna koalicija: Siguran smjer za Hrvatsku“, 43, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.mvinfo.hr/file/articleAttachment/file/program-narodne-koalicije-siguran-smjer-za-hrvatsku.pdf>.

¹⁴¹ Ibid. 11, 18–20.

¹⁴² Ibid. 39.

¹⁴³ „Hrvatska raste – nema povratka na staro!“, 7–8, navštíveno 10. 5. 2016, hrvatskaraste.org/uploads/setting/file/1/program.pdf.

¹⁴⁴ „Narodna koalicija: Siguran smjer za Hrvatsku“, 31, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.mvinfo.hr/file/articleAttachment/file/program-narodne-koalicije-siguran-smjer-za-hrvatsku.pdf>.

¹⁴⁵ „Hrvatska raste – nema povratka na staro!“, 9–10, navštíveno 10. 5. 2016, hrvatskaraste.org/uploads/setting/file/1/program.pdf.

¹⁴⁶ Ibid. 14.

„Hrvatska raste – nema povratka na staro!“, 6, 12–13, navštíveno 10. 5. 2016, hrvatskaraste.org/uploads/setting/file/1/program.pdf.

¹⁴⁷ „Narodna koalicija: Siguran smjer za Hrvatsku“, 63, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.mvinfo.hr/file/articleAttachment/file/program-narodne-koalicije-siguran-smjer-za-hrvatsku.pdf>.

¹⁴⁸ „TV Debata: Zoran Milanović i Andrej Plenković / cijela snimka“, *YouTube*, 12. 8. 2016, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=jaNOe7HrVRU>.

¹⁴⁹ „Hrvatska raste – nema povratka na staro!“, 18, navštíveno 10. 5. 2016, hrvatskaraste.org/uploads/setting/file/1/program.pdf.

učebnic zdarma a pokračování v podpoře dopravy do škol.¹⁵⁰ Strana podporuje další privatizace nepotřebného majetku, avšak strategický majetek má zůstat ve státním vlastnictví. Podnikání státních podniků by se mělo zefektivňovat.¹⁵¹ Programy se jednoznačně zasazují o snížení participace pacientů na zdravotnictví. V plánu jsou preventivní prohlídky zdarma, zrušení povinného zdravotního příspěvku důchodcům apod.¹⁵²

Programy se v otázkách ekologie zaměřují na nízkouhlíkovou energii a snižování emisí skleníkových plynů.¹⁵³ Dále na urbánní mobilitu vstřícnější k životnímu prostředí – kola a ekologická vozidla do měst.¹⁵⁴ V neposlední řadě také o zachování národních parků a moře.¹⁵⁵ Ženy jsou zde pak zase jednou nahlíženy pouze jednorozměrně, jako ohrožená skupina zaměstnanců, které bude stát poskytovat podporu.¹⁵⁶ V těchto programech nenalezneme ani mnoho kritických pohledů na globalizaci, spíše se přiklání k většímu otevření trhu, zaváděním elektronického cla apod.¹⁵⁷

V otázkách nacionalismu je situace opět rozporná, v roce 2015 premiér Milanović zdůrazňuje roli ochrany menšin, když připomíná, že právě diskriminace menšin byla důvod, proč Jugoslávie na Chorvatsko zaútočila.¹⁵⁸ Také se velmi pozitivně staví na ochranu migrantů z Blízkého východu.¹⁵⁹ V této souvislosti však často kritizoval Srbsko. Situace s migranty dokonce vedla k různým blokádám na hranicích se Srbskem. Milanović kritizoval Srbsko, že všechny uprchlíky směřuje do Chorvatska poté, co Maďarsko postavilo na svých hranicích se Srbskem plot.¹⁶⁰ Došlo dokonce na prohlášení, že Srbové jsou barbaři a Srbsko pouze teritorium a nikoliv stát, ačkoliv je

¹⁵⁰ „Narodna koalicija: Siguran smjer za Hrvatsku“, 19, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.mvinfo.hr/file/articleAttachment/file/program-narodne-koalicije-siguran-smjer-za-hrvatsku.pdf>.

¹⁵¹ Ibid. 52.

¹⁵² „Hrvatska raste – nema povratka na staro!“, 9, navštíveno 10. 5. 2016, hrvatskaraste.org/uploads/setting/file/1/program.pdf.

¹⁵³ Ibid. 15–16.

¹⁵⁴ „Narodna koalicija: Siguran smjer za Hrvatsku“, 57, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.mvinfo.hr/file/articleAttachment/file/program-narodne-koalicije-siguran-smjer-za-hrvatsku.pdf>.

¹⁵⁵ Ibid. 65.

¹⁵⁶ „Hrvatska raste – nema povratka na staro!“, 6, navštíveno 10. 5. 2016, hrvatskaraste.org/uploads/setting/file/1/program.pdf.

¹⁵⁷ „Narodna koalicija: Siguran smjer za Hrvatsku“, 42, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.mvinfo.hr/file/articleAttachment/file/program-narodne-koalicije-siguran-smjer-za-hrvatsku.pdf>.

¹⁵⁸ „Zoran Milanović: Hrvatska je kriva za rat jer smo smanjili prava Srbima“, *YouTube*, 10. 7. 2015, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=Kxl2NvpueGw>.

¹⁵⁹ „Migrants crisis: Exclusive interview with Croatian Prime minister Zoran Milanovic“, *Youtube*, 25. 9. 2015, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=4pynHTdvtrs>.

¹⁶⁰ Ibid.

pak Milanović dementoval jako dezinterpretace.¹⁶¹ Každopádně přímo vystupoval proti premiérovi Srbska Vučićovi a v tomto období je možné vysledovat obecně výrazné zhoršení vztahů se Srbskem.¹⁶²

3.1.6 Shrnutí

SDP se v daňové otázce z počátečních snah o zavedení větší progresse přiklonila spíše k většímu zdaňování majetku, nežli příjmů. V otázkách progresivního zdanění pak spíše posouvala hranici daňových pásem výše, aby ulevila od daní nižším příjmovým skupinám. Stejně tak působí i zvyšování nezdanitelného základu, o který se často SDP ve svých programech zasazovala. Důraz na snižování daní se po roce 2000 vytrácí, aby se pak v letech 2011 a 2016 znovu vrátil. Odbory se těší poměrně stabilní podpoře až do roku 2011, kdy se o nich téměř přestává v programech psát. Od roku 2007 se však v programech pravidelně objevuje apel na zvyšování minimální mzdy. Sociální dávky se také začínají v programech objevovat spíše až od roku 2007. Ve volbách 2015 – 16 se pak zdůrazňuje konsolidace jejich výplat, aby se předcházelo jejich zneužívání a mohly pak být zvýšeny pro ty skutečně nejpotřebnější. V otázce důchodů hrála zprvu velkou roli otázka vrácení důchodů z 90. let, avšak postupně se v programech objevovaly podpory pro 2. a 3. pilíř důchodového systému, přičemž v roce 2011 strana slibovala i zavádění 0. pilíře financovaného z daní. Na programu pak bylo vždy zvyšování důchodů. V roce 2015 se však od tohoto trendu mírně SDP odklonila, když navrhovala prodloužení věku odchodu do důchodu.

V otázkách podpory zaměstnanosti se stále objevuje důraz na rekvalifikaci, celoživotní vzdělávání a výrazné pobídky zaměstnavatelů často na zaměstnávání mladých, starých a žen. Často se také vykládá jako neefektivnější řešení hospodářský růst. V roce 2016 se pak předseda Milanović vymezuje vůči neoliberalním způsobům podpory zaměstnanosti. Ve školství a ve zdravotnictví je stabilní tíhnutí směrem k nižší participaci a solidárnímu přístupu k těmto stěžejním veřejným službám. Ke konci období je tato rétorika podepřena i konkrétními dalšími drobnými podporami sociálně slabších občanů. K privatizaci je strana poměrně pozitivně nakloněna, avšak od roku 2007 se začíná zdůrazňovat důležitost některých strategických odvětví, která by měla

¹⁶¹ „Zoran Milanović - sramna izjava ‚Srbi su barbari‘“, *Youtube*, 29. 10. 2015, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=QJkmOxyXUAU>.

„Croatian premier talks about relations with Serbia over migrant crisis“, *BBC Monitoring European*, 27. 9. 2015, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/1716843486/>.

¹⁶² *Ibid.*

zůstat ve státním vlastnictví. Globalizace je stranou vnímána postupně více kriticky, od čehož se však odklání v letech 2015 – 16, kdy toto téma téměř úplně opomíjí.

Ženy jsou v programech většinou vnímány jako ohrožená skupina pracujících, kterou je třeba chránit a podporovat jejich zaměstnávání. SDP je nakloněna k obraně homosexuálů a podporuje i jejich partnerství zaručené zákonem. K ekologickým otázkám se SDP staví pozitivně a stále intenzivněji se jimi ve svých programech zabývá. V otázkách postjugoslávských konfliktů je postupně stále přitvrzována rétorika vůči srbské vládě, avšak jinak se po nástupu Milanoviće zdá, že je schopen se k chorvatské roli ve válce postavit kriticky a nevidět situaci černobíle. Vymezuje se tedy spíše vůči současné srbské vládní garnituře.

3.2 Socialistická strana Srbska

3.2.1 Volby 2000

Program pro volby v roce 2000 byl odsouhlasen na čtvrtém kongresu SPS. Je v něm stále poměrně jasně znát, že i v době jeho odsouhlasení byla Miloševićova vláda poměrně pevně ukotvena a strana se nebála odstavení od moci. I proto často program spíše deklaruje v mnoha oblastech stanoviska, aniž by navrhoval konkrétní kroky. Výjimkou jsou mnohé infrastrukturní projekty, které jsou vyloženě slibovány v následujícím volebním období. Pro tržní reformy se pak dle programu SPS inspiruje spíše v Číně, nežli v západních státech.¹⁶³ Milošević se na pátém kongresu v listopadu 2000 vyjadřuje v téměř totožném duchu jako program.¹⁶⁴ Daňové oblasti se program téměř vůbec nevěnuje. Jen v oblasti zemědělství plánuje strana zavádět daňové úlevy za investice a na druhé straně daňové zatížení za neobdělávanou půdu.¹⁶⁵ Privatizace je v programu představována jako transformace státních podniků do družstev, jejichž akcie by si mohli občané kupovat.¹⁶⁶ Zaměstnanci by však měli mít právo na účast na řízení

¹⁶³ „Obnova–Razvoj–Reforme“, navštíveno 3. 5. 2017, <http://web.archive.org/web/20030319170045/http://www.sps.org.yu/kongresi/k4-obnova.html>.

¹⁶⁴ „Kongresni referat predsednika Slobodana Miloševića“, navštíveno 3. 5. 2017, <http://web.archive.org/web/20030404003701/http://www.sps.org.yu/dokumenti/k5-urec.html>.

¹⁶⁵ „Obnova–Razvoj–Reforme“, navštíveno 3. 5. 2017, <http://web.archive.org/web/20030319170045/http://www.sps.org.yu/kongresi/k4-obnova.html>.

¹⁶⁶ Ibid.

podniků a také na podíl na zisku.¹⁶⁷ Hlavní, čemu se SPS protiví, je rozprodávání státního vlastnictví pod cenou v protikladu k národním zájmům.¹⁶⁸

Ochraně zaměstnanců se věnuje program detailněji. Podniky musí předem nahlásit, že chystají propouštění zaměstnanců, aby si oni mohli zajistit jinou práci.¹⁶⁹ Stát musí ochraňovat nezaměstnané dávkami.¹⁷⁰ Program slibuje důslednou kontrolu dodržování pracovního zákona a také kolektivních smluv, tak aby nebyla zaměstnancům zkracována jejich práva.¹⁷¹ Zaměstnanost bude podporována přímými aktivitami státu spojenými se záchranou a revitalizací podniků poničených bombardováním z roku 1999.¹⁷² Současně je nutné aktivně podporovat zaměstnanost rekvalifikacemi a dozděláváním v oblasti nových technologií a strana se také zasazuje za zkracování pracovního týdne a flexibilní pracovní dobu.¹⁷³ Sociální politika dle SPS není určena pouze jako záchranná síť, avšak také jako podmínka stabilního rozvoje v zájmu veřejného blaha.¹⁷⁴ Každý občan by měl mít v sociálním systému oporu. Stát by se měl starat hlavně o staré lidi, avšak i o sirotky, rodiny válečných veteránů a další ohrožené skupiny. Mladé pak musí podporovat při zajišťování bydlení.¹⁷⁵

SPS je pyšná na solidární zdravotnický systém, který v zemi funguje, ale je potřeba přetížené zdravotnictví reformovat, přičemž se zde mluví i o dobrovolném dodatečném pojištění, které by zajišťovalo následně více služeb zdarma.¹⁷⁶ Primárně však musí být zdravotnictví dostupné pro všechny bez výjimky. SPS se taktéž vyslovuje pro bezplatné studium pro všechny. Nadto budou stipendii podporováni studenti, kteří svůj výzkum zaměřují na praktické uplatnění v hospodářství, čímž dopomůžou ke zlepšování mezinárodní konkurenceschopnosti.¹⁷⁷

V programu je velký důraz kladen na ochranu životního prostředí. Je však kritizováno hlavně tržní průmyslové hospodářství, které způsobuje znečištění ovzduší, vod i půdy, přičemž socialistické vedení země v druhé polovině 20. století bylo k životnímu

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ „Kongresni referat predsednika Slobodana Miloševića“, navštíveno 3. 5. 2017, <http://web.archive.org/web/20030404003701/http://www.sps.org.yu/dokumenti/k5-urec.html>.

¹⁶⁹ „Obnova–Razvoj–Reforme“, navštíveno 3. 5. 2017, <http://web.archive.org/web/20030319170045/http://www.sps.org.yu/kongresi/k4-obnova.html>.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

prostředí dle programu šetrné.¹⁷⁸ Dle programu je třeba zavést přísné ekologické standardy a zákony, které se vyrovnají ochraně standardní v západních zemích, aby nedocházelo k vyvážení „špinavých“ technologií do Srbska tak, jako se tomu děje v zemích třetího světa.¹⁷⁹ Vyžaduje také přísnost jak směrem k zahraničním, tak i tuzemským podnikům, při kontrole a vynucování zákonů na ochranu živ. prostředí. Stejně tak bude třeba kontrolovat i oblasti, v nichž se pěstují zdravé potraviny, zdali odpovídají předpisům. Zdravé potraviny jsou dle programu budoucností srbského zemědělství, což je jeden z důvodů, proč je tak velký důraz kladen na čistotu životního prostředí.¹⁸⁰

SPS se ke globalizaci staví velice kriticky. V programu uvádí, že nový světový řád spojený s globalizací v sobě nese kulturní globalizaci.¹⁸¹ Ta má pak za úkol asimilovat drobné národy a vytvořit na celém světě jednotnou beztvarou kulturu. Zahraniční investice vnímá jako formy odlivu kapitálu do zahraničí, a proto se přiklání k akumulaci kapitálu spíše v tuzemských zdrojích.¹⁸² Současně se zasazují o politiku podpory vývozu nastavením podmínek, v nichž je vývoz výhodnější nežli dovoz. Na některých místech se píše o přitahování zahraničních investic a vytváření svobodných celních zón.¹⁸³ Stále tu velmi silně rezonuje odsouzení zahraniční ofenzívy států NATO z roku 1999. Velká část je věnována Kosovu a mezinárodním křivdám. Kosovo je vnímáno jako neoddelitelná součást Srbska.¹⁸⁴ SPS dále uvádí, že svobodné vyjadřování nacionalismu není překážkou pro internacionalismus, ke kterému se SPS hlásí. Strana se v tomto duchu přiklání k odstraňování administrativních, celních a jiných překážek v regionu, za cílem vytvoření zóny volného obchodu na jihovýchodě Evropy.¹⁸⁵ Také se zasazuje za ochranu zájmů všech srbských menšin za hranicemi země.¹⁸⁶

3.2.2 Volby 2003

Volební program pro volby v roce 2003 byl obsažený v Deklaraci šestého kongresu SPS v lednu 2003. Tento program oproti předchozímu již má konkrétnější představy o opatřeních, která jsou pro společnost potřebná. Například v daňové oblasti najdeme,

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Ibid.

že se strana zasazuje o osvobození od DPH u zboží a služeb potřebných pro život a o celkové snížení sazby DPH.¹⁸⁷ Pro optimální alokaci zdrojů ve státním rozpočtu strana podporuje progresivní zdanění s několika daňovými pásmy.¹⁸⁸ Také zde najdeme výrazný příklon k odborům, které SPS na mnoha místech zdůrazňuje jako hlavního spolupracovníka v boji za práva pracovníků.¹⁸⁹ Odbory mají mít výsadní roli při vyjednávání o privatizaci a také v jiných kolektivních vyjednáváních.¹⁹⁰ Dle programu strana zajistí zákonné ukotvení tripartity. SPS také nabízí zástupcům odborů místa na svých kandidátních listinách a vyzývá je, aby se ke straně připojili.¹⁹¹

Přerozdělování by dle socialistů mělo přispět ke zmenšování sociálních rozdílů ve společnosti. Lidským právem řadí i právo na byt, proto chtějí stavět státní byty a bydlení podporovat i jinými opatřeními.¹⁹² Nezaměstnaní nemohou být ponecháni napospas.¹⁹³ SPS klade důraz na růst důchodů: mají odrážet tempo růstu platů. Pracující důchodci by měli mít úlevy na daních. V programu je také kritizována prodloužená doba odchodu do důchodu žen.¹⁹⁴ Práce je podle něj základním lidským právem. Zaměstnanost by proto měla být podporována daňovými úlevami pro zaměstnavatele. Další naděje se vkládají také do růstu, který bude SPS stimulovat.¹⁹⁵ V programu je také zmíněna důležitost celoživotního vzdělávání pro lepší přizpůsobivost novým výzvám na trhu práce.¹⁹⁶ SPS podporuje privatizaci založenou na vlastnictví akcií zaměstnanci a dalšími plnoletými občany. Naopak varuje před rozprodáním veřejně prospěšných společností, majetku a především přírodních zdrojů a infrastruktury.¹⁹⁷

Ve školství se strana i nadále staví za bezplatné vzdělání pro všechny, avšak v tomto programu se již objevuje i zavádění soukromého školského systému, který by měl zvýšit konkurenci a tím i kvalitu vzdělávání.¹⁹⁸ Pro nejlepší studenty strana samozřejmě podporuje systém stipendií. Ve zdravotnictví SPS podporuje povinné zdravotní pojištění a bezplatné základní zdravotnictví pro všechny, včetně nepojištěných. V programu ale

¹⁸⁷ „Deklaracija šestog kongresa SPS“, navštíveno 3. 5. 2017, http://web.archive.org/web/20030307133454/http://www.sps.org.yu/kongresi/6_kongres/dokumenti/deklaracija.html.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Ibid.

opět najdeme příklon k možnosti pojišťování nad rámec tohoto základního pojištění.¹⁹⁹ Dále se socialisté zasazují o zvyšování kvality a efektivity zdravotnického.²⁰⁰ Starost o ekologii musí být povinností státu. Je třeba dbát o to, aby do země nebyl vyvážen odpad a „špinavé“ technologie ze zahraničí.²⁰¹ U každého většího investičního projektu musí být stanoveny orgány, které zhodnotí dopady na životní prostředí. Program zdůrazňuje důležitost šetrného zpracovávání komunálního odpadu.²⁰² Klade také důraz na osvětu, která by se měla šířit hlavně výukou o ekologii a spoluprací s neziskovými organizacemi.²⁰³ Důležitým bodem programu je také rovnoprávnost žen: strana založí Fórum žen, které se bude zasazovat za ochranu žen v těhotenství a v prvních letech mateřství²⁰⁴ (o zapojení mužů do výchovného procesu však vůbec není řeč). Dále se bude zabývat patologickými jevy mezi partnery a mezi rodiči a dětmi (není však řeč o ničem konkrétním, např. násilí na ženách). Strana pak bude dbát na zastoupení žen ve vedoucích orgánech poměrně k množství členek ve straně.²⁰⁵ Ženám je tedy sice věnován velký prostor, avšak zdá se, že pouze formálně. Přístup k ženám je založen na tradičním postavení ženy ve společnosti, proti kterému program přímo nevystupuje, pouze ženám slibuje základní ochranu.

Globalizace je opět pojímána jako imperialistická snaha potlačit lokální kulturu apod. Domácí podniky slibuje SPS chránit před zahraniční konkurencí pouze částečným odstraňováním překážek v obchodu.²⁰⁶ Důrazně se vymezuje proti vládní „neoliberální“ politice zcela otevřeného trhu.²⁰⁷ Strana se však již přiklání k vstupu do EU a k tomu směřuje svou zahraniční politiku integrace. Kosovo je i nadále neoddělitelnou součástí Srbska.²⁰⁸ Ivica Dačić také ostře kritizuje vydání Miloševiče do Haagu a prohlašuje, že ti, kteří ho vydali, půjdou k soudu, až se SPS dostane k moci. Dodává, že v Kosovu žádnou genocidu Srbové neprováděli.²⁰⁹

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Ibid.

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ „Serbian Socialists want those who extradited Milosevic to Hague put on trial“, *BBC Monitoring European*, 21. 12. 2003, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/459462863>.

3.2.3 Volby 2007 a 2008

Tento program je ustanoven na sedmém kongresu v roce 2006, avšak je použit pro oba volební roky. Nenačteme zde mnoho pasáží, které se věnují daním, pouze, že daně by měly být přizpůsobeny ekonomické síle plátců.²¹⁰ Odborům je věnována jedna zvláštní část, v níž se SPS zasazuje za větší roli odborů ve společnosti, protože jejich roli nemohou zastat politické strany. Také chce zvýšit jejich akceschopnost a zapojit je do rozhodování o zaměstnancích a jejich budoucnosti. Pokud by bylo třeba, budou socialisty založeny nové, aktivnější odbory.²¹¹

SPS slibuje v novele ústavy definovat jasně práva občanů na sociální zabezpečení. Stát by se měl postarat krátkodobě i dlouhodobě o zdravotně postižené, staré a samoživitele.²¹² Jinak však jsou investice a rozvoj dle programu nejlepšími formami sociální politiky, protože zvyšují míru zaměstnanosti.²¹³ SPS podporuje státní bytovou výstavbu, která by pomohla občanům koupit si byt.²¹⁴ V podpoře zaměstnanosti program také klade důraz na přímé státní investice ale i na další programy pro podporu zaměstnanosti.²¹⁵ Je zde kritizována neoliberální politika a upuštění od politiky plné zaměstnanosti.²¹⁶

Podle programu jsou jen socialisté proti všeobecné privatizaci. Státní zemědělská půda nesmí být rozprodána. Státní podniky by měly být ve vlastnictví jejich zaměstnanců, úměrně době pracovního poměru. Každý občan by se však měl na rozdělení státního majetku podílet svým dílem. Zisky z privatizace by měly dle strany být vloženy do penzijních fondů, aby tak byl zajištěn důstojný život všech důchodců.²¹⁷ Výše důchodů by pak měla růst úměrně tempu růstu platů a životních nákladů.²¹⁸ Pro poběratele nejnižších důchodů pak SPS navrhuje zavést přírůstek k důchodu. Zároveň se však bude zasazovat za zavedení soukromého penzijního připojištění.²¹⁹

Bezplatná základní zdravotní péče se vztahuje na všechny občany bez výjimky. Za ty, kteří nemají zdravotní pojištění, ponese náklady stát. Ženy, staří a invalidé mají nárok

²¹⁰ „ПРОГРАМСКА ДЕКЛАРАЦИЈА СЕДМОГ КОНГРЕСА СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ СРБИЈЕ“, 18, 29, navštíveno 3. 5. 2017,

http://www.politickiforum.org/dokumenta/12_sps_programska_deklaracija.pdf.

²¹¹ Ibid. 29–30.

²¹² Ibid. 28.

²¹³ Ibid. 23.

²¹⁴ Ibid. 30.

²¹⁵ Ibid. 19–20.

²¹⁶ Ibid. 4.

²¹⁷ Ibid. 8.

²¹⁸ Ibid. 32.

na bezplatnou zdravotní péči v celé její šíři.²²⁰ V otázkách školství najdeme zmínku o bezplatnosti pouze u základního vzdělání, přičemž u vyšších stupňů zdánlivě strana od bezplatnosti ustoupila k systému podpor a stipendií.²²¹

Tento program se téměř nevěnuje ekologii. V otázce žen zůstává konzistentně zastáncem rovnoprávnosti pohlaví, avšak zde poprvé upozorňuje na důležitost ochrany žen před zneužíváním a násilím.²²² SPS slibuje ctít práva národnostních menšin a dbát na jejich kulturní potřeby, toto téma je však spojeno s odmítáním snah o osamostatnění.²²³ O globalizaci se tento program vyjadřuje velmi negativně, hlavně z hlediska kulturního.²²⁴ V otázce Kosova se rétorika příliš nemění. Je považováno za neoddělitelnou součást Srbska a je zde také kritizováno etnické čištění Kosova ze strany kosovských Albánců.²²⁵ Ivica Dačić v roce 2006 kritizuje rezignovaný přístup tehdejší vlády k otázce Kosova a prohlašuje, že by Srbsko nemělo předem vyloučit ani variantu válečného střetu.²²⁶ Strana se i nadále protiví vydávání do Haagu a dle Dačiće Srbsko nikdy nevstoupí do EU, pokud by to znamenalo vzdát se Kosova.²²⁷ Dačić se dokonce po vyhlášení nezávislosti Kosova zasazoval o to, aby byly zakázány všechny politické strany i nevládní organizace, které uznávají nezávislost Kosova.²²⁸

3.2.4 Volby 2012 a 2014

Program, kterým se SPS prezentovala ve volbách 2012 a 2014, odsouhlasili socialisté na osmém kongresu strany v prosinci 2010. SPS v něm v rámci své daňové politiky jednoznačně podporuje progresivní zdanění, připouští však možnost daňových úlev, pokud budou mít za důsledek hospodářský růst a pokles nezaměstnanosti.²²⁹ Strana bude vynakládat snahu na zesílení pozice odborů, aby mohly lépe vymáhat práva

²¹⁹ Ibid. 33.

²²⁰ Ibid. 30.

²²¹ Ibid. 31–32.

²²² Ibid. 31.

²²³ Ibid. 12.

²²⁴ Ibid. 9.

²²⁵ Ibid. 11.

²²⁶ Marko R. Petrović, „Nema vlade bez socijalista“, *Politika*, 21. 12. 2006, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.politika.rs/sr/clanak/19544/Нема-влале-без-социјалиста>.

²²⁷ „Serbian Socialists rule out governing coalition with Democrats – daily“, *BBC Monitoring European*, 1. 4. 2008, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/459597547/>.

²²⁸ „Calls for Calm as Serbs Rally“, *US Fed News Service*, 21. 2. 2008, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/473310611>.

²²⁹ „ПРОГРАМ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ СРБИЈЕ“, 32–33, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.sps.org.rs/documents/PROGRAM%20SPS.pdf>.

zaměstnanců. Odbory se mohou dle programu vždy spolehnout na podporu SPS při vyjednávání kolektivních smluv, jakožto slabší strana sociálního dialogu.²³⁰

SPS se přiklání k smíšenému vlastnictví.²³¹ Soukromé a státní vlastnictví by spolu mělo spolupracovat. Musí být opuštěna neřízená privatizace na neoliberálních principech.²³²

Socialisté budou požadovat zrušení některých privatizací z minulosti, při kterých došlo k porušení zákona, nebo k porušení smluv se zaměstnanci či státem. Budou požadovat, aby na sebe nový vlastník převzal zodpovědnost za zachování pracovních míst.²³³

V sociální politice se dle socialistů nemůže o vše starat stát, nýbrž musí docházet i k spoluúčasti občanů a občanských hnutí. SPS se ale bude zasazovat za rozšíření sociální pomoci nezaměstnaným a občanům se zvláštními potřebami. V důchodové politice je však opět kladen důraz na co nejrychlejší zavádění soukromého pilíře penzijního pojištění.²³⁴

Zdravotní pojištění má být nadále dle programu založeno na principu solidárnosti, přičemž o nepojištěné občany se postará stát. Opět je však nutné stimulovat využívání dodatečného soukromého zdravotního pojištění. Ohrožené skupiny obyvatelstva budou však opět mít nárok na bezplatné zdravotnictví v celé šíři.²³⁵

Bezplatné školství by mělo být nabízeno co nejširšímu počtu mladých, včetně středoškoláků a vysokoškoláků. Proto se SPS bude zasazovat o snížení školného a také na zavádění širší nabídky stipendií a podpor tak, aby studenti ze sociálně slabších vrstev nebyli z vyšších stupňů vzdělání předem vyloučeni.²³⁶ V tomto programu se strana vyslovuje pro plnou zaměstnanost. SPS je tedy proti jakémukoliv hromadnému propouštění zaměstnanců. Stát by se měl o podporu zaměstnanosti postarat podporou investic, dále rekvalifikací zaměstnanců a také pobídkami pro zaměstnavatele. SPS dále navrhuje systém veřejných prací.²³⁷

Z hlediska ekologie se opět objevuje v programu jako hlavní téma rozvoj organického zemědělství, kterým by mělo Srbsko být proslulé na Balkáně i ve světě. Dále se však v programu objevuje i návrh na osvobození obnovitelných zdrojů energie od daní. Také by se mělo investovat do ekologické osvěty dětí. V neposlední řadě podporuje SPS

²³⁰ Ibid. 27–28.

²³¹ Ibid. 4.

²³² Ibid. 7.

²³³ Ibid. 28.

²³⁴ Ibid. 34–35.

²³⁵ Ibid. 36.

²³⁶ Ibid. 39.

²³⁷ Ibid. 26–27.

ekologické spolky a hnutí, tedy nestátní sektor, který je dle socialistů velmi prospěšný.²³⁸

V programu najdeme také část věnující se rovnoprávnosti žen a mužů. Strana by chtěla přispět k vykořenění tradičního pojetí role ženy ve společnosti, čemuž věnuje dle programu veškeré úsilí. Podpoří rovnoprávnost doma i v práci a podpoří ženy na vedoucích pozicích v podnicích i politice. V neposlední řadě bude striktně vystupovat proti týrání a zneužívání žen v práci i v domácnosti.²³⁹ V té době aktuální otázka pochodu homosexuálů se však už u socialistů nesetkala s velkým porozuměním. Dačić v rozhovoru podotkl, že Srbsko má i bez pochodu homosexuálů dost problémů.²⁴⁰

Globalizace vedla k rozšíření propasti mezi bohatými a chudými a zvýšila závislost zemí a obyvatel na velkých korporacích a bankách. Jinak však tento program již proti globalizaci téměř nevystupuje, dokonce se zasazuje za odstranění bariér pro pohyb zboží, služeb, lidí i kapitálu a kulturních výtobytků. Globalizace by měla být pojímána jako výzva. Dokonce i existence Haagského tribunálu je v programu podpořena a neobjevuje se tu na něj žádná kritika.²⁴¹ Ve stejném duchu pak Dačić konstatuje, že pokud se obvinění dobrovolně soudu nevzdají, není jiná možnost, než jejich zatčení a vydání.²⁴²

SPS se zavazuje podporovat a chránit zájmy Srbů všude, kde žijí. Podporuje také návrat uprchlých Srbů do Chorvatska a zasazuje se o vrácení jejich odcizeného majetku. Bosnu a Hercegovinu uznává jako nezávislý stát a odmítá jakoukoliv revizi jejího poválečného rozdělení v zájmu zachování stability v oblasti. V Srbsku se pak strana bude zasazovat za ochranu práv menšin. Varují před falešnými ochránci práv menšin, kteří však jen zavádějí tyto menšiny do izolace. V tomto duchu také nadále odmítá jednostranně vyhlášenou nezávislost Kosova jako protiprávní akt. Vyzývá představitele Kosova, aby umožnili návrat uprchlíků a také zajistili jejich ochranu a vyzývá k mírovému řešení konfliktu.²⁴³

²³⁸ Ibid. 44–45.

²³⁹ Ibid. 37–38.

²⁴⁰ „Dačić: Malo imamo problema na Kosovu i samo nam još fale gay parada i malinari“ *Index*, 14. 9. 2011, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.index.hr/Vijesti/clanak/dacic-malo-imamo-problema-na-kosovu-i-samo-nam-jos-fale-gay-parada-i-malinari/571773.aspx>.

²⁴¹ „ПРОГРАМ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ СРБИЈЕ“, 5–6, 23, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.sps.org.rs/documents/PROGRAM%20SPS.pdf>.

²⁴² „Ivica Dačić: Od portparola do lidera“, *RTS*, 25. 3. 2010, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.rts.rs/page/tv/sr/story/22/rts-satelit/583941/raspakivanje.html>.

²⁴³ „ПРОГРАМ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ СРБИЈЕ“, 20–21, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.sps.org.rs/documents/PROGRAM%20SPS.pdf>.

3.2.5 Volby 2016

V těchto volbách se SPS prezentovala programem z devátého kongresu SPS z prosince 2014. Tento program je zatím nejrozsáhlejším programovým materiálem, jaký ve sledovaném období SPS připravila. Dle tohoto programu by se daně měly platit podle ekonomické síly subjektu.²⁴⁴ Je tu však zahrnuto také přihlídnutí k podnikatelské aktivitě, kterou by naopak přílišné daňové zatížení nemělo zadusit.²⁴⁵ Proto nelze aplikovat klasické progresivní zdanění, které říká „vezměte bohatým a chudým dejte“.²⁴⁶ Je také nutné bojovat proti úniku příjmů do daňových rájů. Strana pak navrhuje snížení DPH a spotřebních daní. U daní z majetku se opět SPS zasazuje za větší zatížení bohatších vrstev.²⁴⁷ Také se tu objevuje návrh na zavedení více druhů ekologických daní.²⁴⁸

SPS v tomto programu poprvé podporuje zavádění minimální mzdy, která by měla dosahovat alespoň 50 % hodnoty spotřebního koše. Socialisté podporují také odborové organizace, právo na stávku a kolektivní rozhodování. V souvislosti s tím navrhuji novelu zákona o odborech a zavedení zákona o stávce.²⁴⁹ SPS se přiklání k snižování rozdílů mezi bohatými a chudými, tedy za větší rovnost. Stát se však o občany nemůže starat od „kolébky do hrobu“, občané musí sami převzít odpovědnost za své životy. Strana bude podporovat humanitární stravu a hygienické potřeby pro nejohroženější obyvatele.²⁵⁰ Cílem sociální politiky je tak spíše záchranná síť pro nejvíce ohrožené obyvatele.²⁵¹

Boj proti chudobě je z větší části pojímán jako aktivní boj proti nezaměstnanosti.²⁵² Ten chce SPS doplnit o podporu sociálního zaměstnávání prostřednictvím občanských sdružení.²⁵³ Kromě toho však vkládá důvěru do hospodářského růstu systému rekvalifikace a celoživotního vzdělávání. Strana také počítá s významnou podporou mladých jak skrze programy získávání praxe, tak i pobídkami zaměstnavatelů.²⁵⁴ V otázkách privatizace strana opět upozorňuje, že je třeba prošetřit podezřelé

²⁴⁴ „ВИЗИЈА СРБИЈЕ 2020“, 44–47, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.sps.org.rs/wp-content/uploads/2016/07/Programska-deklaracija-Vizija-Srbije-2020.pdf>.

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ Ibid.

²⁴⁷ Ibid.

²⁴⁸ Ibid.

²⁴⁹ Ibid. 15.

²⁵⁰ Ibid. 50.

²⁵¹ Ibid. 49.

²⁵² Ibid. 53.

²⁵³ Ibid. 13.

privatizace z minulých let. Je také třeba zhodnotit, ve kterých podnicích je vhodnějším řešením privatizace a ve kterých je vhodnější spolupráce veřejného a soukromého vlastnictví.²⁵⁵

SPS podporuje důchodce, avšak shledává, že z demografických důvodů je nutné motivovat pracující, aby se účastnili soukromého penzijního pojištění, především daňovými úlevami. Přesto se strana zasazuje po skončení krize za minimální výši důchodů ve výši 60 % průměrné mzdy v zemi. Na druhou stranu však shledává nutným zvýšit věkovou hranici pro odchod do důchodu.²⁵⁶ Strana také bude podporovat zvyšování výdajů na školství, aby byla možnost bezplatně studovat nabídnuta co nejširšímu množství dětí a mladistvých. Do roku 2020 by tak mělo být základní a střední školství dostupné bezplatně všem. Podle programu je třeba zvýšit podíl vzdělání na HDP cca o 1 %.²⁵⁷ Ve zdravotnictví se strana bude i nadále zasazovat za bezplatné základní zdravotnictví pro všechny, minimalizaci participace pacientů a rozšíření seznamu dotovaných léků.²⁵⁸

Podle SPS je potřeba zlepšit kvalitu vzduchu a vody, zefektivnit likvidaci odpadu. Je také potřeba vytvořit státní strategii ohledně klimatu a energetiky. Ta by se měla věnovat redukci tvorby skleníkových plynů a zvýšení podílu energie z obnovitelných zdrojů.²⁵⁹ Program se detailně věnuje i ochraně práv žen, přičemž zůstává konzistentní s předchozím programem. Ženy by měly být rovnoprávné ve všech oblastech života. Současně je třeba chránit ženy před výpovědí v těhotenství, či na rodičovské dovolené. Program se zasazuje i o možnost mužů odejít na otcovskou dovolenou a také o zvýšení rodičovských příspěvků spojených s odchodem na rodičovskou dovolenou. Velká pozornost je v programu věnována i násilí na ženách, přičemž jedním z návrhů je i dočasná finanční pomoc ženám, které opustily domácnost, v níž byly týrány.²⁶⁰

O globalizaci zde už nenalezneme téměř žádné kritické poznámky. SPS se spíše přiklání k otvírání hranic a odstraňování bariér.²⁶¹ Strana se bude také zasazovat za ochranu uprchlíků a jiných vysídlených osob na svém území.²⁶² V tomto bodě se ovšem dostává do konfliktu se zástupci Chorvatska, když si navzájem vyčítají nehumánní přístup

²⁵⁴ Ibid. 8–11, 52.

²⁵⁵ Ibid. 16, 20.

²⁵⁶ Ibid. 61–62.

²⁵⁷ Ibid. 63–65.

²⁵⁸ Ibid. 56–57.

²⁵⁹ Ibid. 28–29.

²⁶⁰ Ibid. 53–55.

²⁶¹ Ibid. 87.

²⁶² Ibid. 50.

k migrantům z Blízkého východu. Chování Chorvatska se podle Dačiće podobá chování fašistického chorvatského státu v 40. letech.²⁶³ Dačić dále prohlásil, že chce co nejrychlejší a konstruktivní řešení. Srbsko chce podle něj být součástí evropské migrační politiky a hlavním cílem je, aby zůstaly hranice otevřeny.²⁶⁴ Na druhou stranu v Kosovu se SPS přiklání k dialogu a spolupráci, ačkoliv stále odmítá uznat jeho jednostranné vyhlášení nezávislosti a považuje ho tedy za součást svého území.²⁶⁵ V souvislosti s konflikty 90. let se zasazují o navrácení uprchlíků do Chorvatska a požadují od chorvatské vlády navrácení jejich majetků a vyrovnání. Srby žijící mimo území podporují, umožňují jim získání srbského občanství, avšak respektují státní integritu všech sousedů, především jmenovitě Bosny a Hercegoviny.²⁶⁶

3.2.6 Shrnutí

SPS se v daňových otázkách držela od počátku progresivního zdanění, avšak v roce 2014 už toto klasické pojetí částečně zpochybňuje, od roku 2010 pak strana podporuje daňové úlevy pro investory. Průběžně se několikrát v programech objevilo snižování DPH, většinou hlavně u zboží každodenní potřeby. Vztah s odbory se v programech zdá být velmi stabilně pozitivní, strana se stejně tak konzistentně zasazuje za práva zaměstnanců. Průběžně zastává příklon k plné zaměstnanosti, kterou navrhuje stimulovat systémem rekvalifikací a celoživotního vzdělávání, hospodářským růstem, pobídkami zaměstnavatelů apod. V roce 2014 se pak v programu objevuje také návrh minimální mzdy.

Až do roku 2006 se strana stavěla k privatizaci převážně kriticky a prosazovala především privatizaci, v níž by se akcionáři stali zaměstnanci. Tato zaměstnanecká privatizace se v posledních dvou programech již neobjevuje. Stále však se strana zasazuje o udržení strategických majetků a podniků ve státním (případně ve smíšeném) vlastnictví. V důchodové oblasti se pak postupně strana stále více přiklání k soukromému penzijnímu pojištění. Také se zasazuje za zvyšování věkové hranice pro odchod do důchodu. Ve zdravotnictví a školství také strana uznává nutnost soukromé participace, ale zdůrazňuje svou snahu o její snížení.

²⁶³ „Teska rec - 24.09.2015. - Hrvatska agresija na Srbiju - Ivica Dacic, Nebojsa Stefanovic...“, *Youtube*, 24. 9. 2015, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=AUlkWxCMNm4>.

²⁶⁴ *Ibid.*

²⁶⁵ „ВИЗИЈА СРБИЈЕ 2020“, 80–82, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.sps.org.rs/wp-content/uploads/2016/07/Programska-deklaracija-Vizija-Srbije-2020.pdf>.

²⁶⁶ *Ibid.* 88–89.

V otázkách ekologických můžeme nalézt posun od lokálně zaměřeného důrazu na organické zemědělství a ochranu před importem „špinavých“ technologií ze zahraničí ke globálně zodpovědnému přístupu k otázkám světového významu. V programu z roku 2014 tak najdeme důraz na minimalizaci emisí skleníkových plynů a mezinárodní spolupráci. Ženám se sice programy zabývaly konstantně, avšak až v posledních dvou programech se objevily důležité otázky rovnoprávnosti mezi manželi a ochrany před domácím násilím.

V průběhu let můžeme sledovat naprosté odchýlení od původně negativního náhledu na globalizaci, jakožto kulturní a hospodářskou hrozbu. V posledních dvou programech je globalizace vnímána naopak spíše pozitivně, nebo jako výzva. Také můžeme vysledovat v programech příklon k občanské společnosti. V otázce vydávání obviněných k Haagskému tribunálu se strana velmi umírnila. K migrantům z Blízkého východu je SPS poměrně vstřícná, avšak ohledně této otázky se dostalo Srbsko do příhraničního konfliktu s Chorvatskem. Směrem k Bosně a Hercegovině postupně strana výslovně deklaruje, že nepodporuje žádné snahy o revizi Deytonské dohody a zcela respektuje její suverenitu. A konečně v otázce Kosova SPS stále neuznává vyhlášení nezávislosti a považuje toto území za součást Srbska. Na druhou stranu se však SPS v čele s Ivicou Dačićem od hrozby válkou přiklonilo k upřednostňování konstruktivního dialogu, kterým by se konečně konflikt urovnal, protože to je v zájmu obou stran.

4. Skutečně prováděná politika

4.1 Chorvatsko

Ve svém prvním vládním mandátu SDP snížila daně z příjmu právnických osob a zavedla více daňových pásem a zvýšila nezdanitelnou část příjmu.²⁶⁷ SDP v roce 2001 uzavřela s odbory dohodu *Partnerství pro rozvoj* a v Pracovním zákonu bylo ukotveno právo na stávku a také zkracování pracovního týdne na 40 hodin.²⁶⁸ Na druhou stranu se však i přes odpor odborů²⁶⁹ významně snížila míra ochrany zaměstnanců skrze

²⁶⁷ „Što smo napravili od 3. sječnja“, navštíveno 3. 5. 2017, <http://web.archive.org/web/20040823103758/http://www.sdp.hr/od3sijecnja/index.html>.

²⁶⁸ Vujić, *Hrvatska i ljevica*, 288.

²⁶⁹ „Račan: Vlada neće odustati od reforme radnog zakonodavstva“, *Index*, 21. 1. 2003, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.index.hr/vijesti/clanak/racan-vlada-neece-odustati-od-reforme-radnog-zakonodavstva/113816.aspx>.

odstupné, či výpovědní lhůty.²⁷⁰ V roce 2001 byl také přijat zákon o revizi privatizace.²⁷¹ V tomto volebním období byl přijat také zákon na ochranu rovnoprávnosti žen,²⁷² národní strategie pro ochranu životního prostředí a národní program pro boj s chudobou.²⁷³ Dále se pak Račanova vláda zasazovala o uzavírání mezinárodních obchodních dohod, podpořila zaměstnávání mladých absolventů, daňově zvýhodnila nákupy bytů a zvýšila důchody. Současně se však ve většině základních veřejných služeb, jako je školství,²⁷⁴ zdravotnictví²⁷⁵ a penzijní pojištění,²⁷⁶ strana přiklonila k strategii větší soukromé spoluúčasti občanů. Strana založila Ministerstvo životního prostředí a další instituce na ochranu ohrožených ekosystémů apod.²⁷⁷ SDP za celé období své vlády nevydala jediného z obžalovaných, a dokonce některým dopomohla i k útěku před spravedlností.²⁷⁸

Ivica Račan a SDP v období před volbami r. 2000 otevřeně přiznával, že v mnoha oblastech bude nutné utahování opasků, a i program strany byl značně opatrný ve slibech. I proto lze říci, že se strana ve svém vládnutí držela volebního programu.

Po nástupu Milanovićovy vlády k moci SDP zvýšila DPH, posunula hranici nejvyššího daňového pásma výše a zvýšila nezdanitelnou část příjmů.²⁷⁹ Vláda získávala prostředky na provádění své politiky také z privatizace, v roce 2013 například

²⁷⁰ Vujić, *Hrvatska i ljevica*, 288.

Teo Matković a Iva Biondić, „Reforma zakona o radu i promjena indeksa zakonske zaštite zaposlenja“, 515–528.

²⁷¹ „Zakon o reviziji pretvorbe i privatizacije“, *Narodne novine*, navštíveno 3. 5. 2017, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_05_44_727.html.

²⁷² „Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova“, *Narodne novine*, navštíveno 3. 5. 2017, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_12_112_1853.html.

²⁷³ „Što smo napravili od 3. siječnja“, navštíveno 3. 5. 2017,

<http://web.archive.org/web/20040823103758/http://www.sdp.hr/od3siječnja/index.html>.

²⁷⁴ Mirela Lilek, „Ministar znanosti demantira izjavu svoga tajnika da se studij neće plaćati!“, *Vjesnik*, 13. 12. 2000, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.monitor.hr/clanci/ministar-znanosti-demantira-izjavu-svoga-tajnika-da-se-studij-nece-placati/10515/>.

²⁷⁵ „Croatia Health Finance Study“, 15, 25. 4. 2004, navštíveno 3. 5. 2017,

<http://documents.worldbank.org/curated/en/537501468770734534/pdf/271510HR.pdf>.

²⁷⁶ Zoran Anusic, Philip O'Keefe, a Sanja Madzarevic-Sujster, „Pension Reform in Croatia“, navštíveno 3. 5. 2017, <http://documents.worldbank.org/curated/en/318831468770635745/pdf/multi0page.pdf>.

²⁷⁷ „Što smo napravili od 3. siječnja“, navštíveno 3. 5. 2017,

<http://web.archive.org/web/20040823103758/http://www.sdp.hr/od3siječnja/index.html>.

²⁷⁸ Rychlík, „Chorvatsko“, 270.

Vujić, *Hrvatska i ljevica*, 290.

²⁷⁹ Zdravko Petak, William Bartlett, Frank Bönker, „2014 Croatia Report“, 7, navštíveno 3. 5. 2017, http://www.sgi-network.org/docs/2014/country/SGI2014_Croatia.pdf.

„Personal Income Tax (Croatia)“, *Ecovis*, 28. 1. 2015, navštíveno 3. 5. 2017,

<http://www.ecovis.com/en/personal-income-tax-croatia/>.

privatizovala významný podnik na výrobu lodí.²⁸⁰ Dále chtěla vláda dát do koncese chorvatské dálnice, proti čemuž se však zvedla vlna kritiky a nakonec vláda nabídla podíl na dálnicích penzijním fondům a občanům formou akcií.²⁸¹ Rodičovskou dovolenou vláda zvýhodnila za předpokladu, že se na ní oba rodiče prostrídají.²⁸² V protikladu k referendu, jímž bylo manželství zúženo definicí na svazek mezi mužem a ženou, přijala vláda zákon o registrovaném partnerství mezi osobami stejného pohlaví.²⁸³ Ve školství byly zavedeny bezplatné učebnice a příspěvky na dopravu do školy.²⁸⁴ Byl rozšířen seznam základních léků dotovaných státem.²⁸⁵ Byly zaváděny daňové úlevy pro zaměstnance, kteří přicházejí poprvé na trh práce.²⁸⁶ Nový pracovní zákon však oslabil ochranu zaměstnanců před výpovědí a umožnil flexibilní pracovní poměry.²⁸⁷ Byl zvýšen věk pro odchod do důchodu.²⁸⁸

Premiér Milanović před vstupem Chorvatska do EU uzavřel dohodu se Slovinskem, dle níž se pohraniční spor mezi oběma státy rozhodne v mezinárodní arbitráži. Tato dohoda byla v roce 2015 z chorvatské strany vypovězena z důvodu podezření na nekalé praktiky ze slovinské strany.²⁸⁹ Na severovýchodě hranic pak premiér rozbouřil diplomatické vody se Srbskem, když v návaznosti na srbskou imigrační politiku uzavřel hranice. To vedlo k odvetným sankcím ze strany Srbska a bouřlivým debatám.²⁹⁰ Milanović se o Srbech v několika případech vyjádřil velmi nevybíravým způsobem,

²⁸⁰ Jagoda Marić, „Brodosplit DIV-u, državi teret otpremnina i gubitaka i novi izazov - privatizacija 3. maja“, *novilist.hr*, 29. 11. 2012, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.novilist.hr/Vijesti/Gospodarstvo/Brodosplit-DIV-u-drzavi-teret-otpremnina-i-gubitaka-i-novi-izazov-privatizacija-3.-maja>.

²⁸¹ „Hrvatska odustala od davanja autoputeva u koncesiju“, *Blic online*, 13. 3. 2017, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.blic.rs/vesti/svet/hrvatska-odustala-od-davanja-autoputeva-u-koncesiju/gl3cldp>.

²⁸² „Hrvatska raste – nema povratka na staro!“, 8, navštíveno 10. 5. 2016, hrvatskaraste.org/uploads/setting/file/1/program.pdf.

²⁸³ „Životno partnerstvo“, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.zivotnpartnerstvo.com>.

Valerie Hopkins, „What does Croatia's same-sex marriage referendum mean?“, *OpenDemocracy*, 18. 12. 2013, navštíveno 3. 5. 2017, <http://search.proquest.com.ezproxy.is.cuni.cz/docview/1468939861>.

²⁸⁴ „Narodna koalicija: Siguran smjer za Hrvatsku“, 15, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.mvinfo.hr/file/articleAttachment/file/program-narodne-koalicije-siguran-smjer-za-hrvatsku.pdf>.

²⁸⁵ *Ibid.* 21.

²⁸⁶ Zdravko Petak, William Bartlett, Frank Bönker, „2014 Croatia Report“, 6, navštíveno 3. 5. 2017, http://www.sgi-network.org/docs/2014/country/SGI2014_Croatia.pdf.

²⁸⁷ Zdravko Petak, William Bartlett, Frank Bönker, „2015 Croatia Report“, 7, navštíveno 3. 5. 2017, http://www.sgi-network.org/docs/2015/country/SGI2015_Croatia.pdf.

²⁸⁸ *Ibid.* 13.

²⁸⁹ „Termination of the Arbitration Process between Croatia and Slovenia: Causes and Consequences“, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.mvvp.hr/en/other/termination-of-the-arbitration-process>.

²⁹⁰ „Tensions rise between Croatia, Serbia over refugee border dispute“, *Aljazeera America*, 24. 9. 2015, navštíveno 3. 5. 2017, <http://america.aljazeera.com/articles/2015/9/24/border-tensions-rise-between-croatia-and-serbia.html>.

když je označil za barbary.²⁹¹ V tajné nahrávce se dokonce vyjadřoval i o možnosti nové války o Bosnu a Hercegovinu, což však jistě nelze považovat za oficiální prohlášení.²⁹² Milanovičova vláda v programech striktně odmítala rozpočtové škrty a neoliberální politiku úspor, což se projevilo i v jejím praktickém chování. V některých oblastech však ochuzuje slabší skupiny obyvatel jinými nerozpočtovými způsoby (oslabování ochrany zaměstnanců, růst věku pro odchod do důchodu). Strana sice slibovala snižování daní, ke kterému nakonec nedošlo, naopak bylo zvýšeno DPH. Celkově však jsou odklony od programu spíše minimální, tudíž lze podobně jako u Račanovy vlády konstatovat dodržování vytyčeného programu.

4.2 Srbsko

SPS po roce 2000 nikdy nebyla v Srbsku hlavní politickou silou, a ačkoliv se od roku 2008 do současnosti podílí na vládě a Ivica Dačić byl dokonce mezi lety 2012 – 2014 premiérem, nikdy nebyla vítězem voleb a tedy lze předpokládat, že na vládních programech neměla vždy poslední slovo. Skutečně prováděnou politiku tak je nutné brát na lehčí váhu nežli u chorvatské SDP.

V letech 2009 – 2010 se aplikovalo množství úsporných opatření na popud MMF a EU a také se hromadně zvyšovaly daně (z dividend, autorských honorářů, luxusního zboží aj.)²⁹³ a příspěvky na sociální a zdravotní pojištění.²⁹⁴ Od roku 2010 se však každoročně zvyšovala nezdanitelná část příjmů.²⁹⁵ V roce 2011 byly zvýšeny sociální dávky a počet jejich příjemců.²⁹⁶ Cvetkovičova vláda prosazovala aktivní boj s nezaměstnaností – rekvalifikace, pobídky zaměstnavatelům, veřejné práce apod.²⁹⁷ Pracovní zákon z roku 2014 byl přijat bez jakékoliv konzultace s odbory, ačkoliv Dačićova vláda slibovala

²⁹¹ „Zoran Milanović - sramna izjava „Srbi su barbari““, *Youtube*, 29. 10. 2015, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=QJkmOxyXUAU>.

²⁹² „Zoran Milanovic tajno snimljen - šta bivši hrvatski premijer misli o BiH i Srbiji“, *Youtube*, 25. 8. 2016, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.youtube.com/watch?v=qx7RIu_idMU.

²⁹³ „BTI 2012 – Serbia Country Report“, 28, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2012/pdf/BTI_2012_Serbia.pdf.

²⁹⁴ Drenka Vuković a Natalija Perišić, „Social Security in Serbia – Twenty Years Later“, in *Welfare States in Transition: 20 Years after the Yugoslav Welfare Model*, ed. Marija Stambolieva et al. (Sofia: Friedrich Ebert Foundation, 2011), 253–254.

²⁹⁵ Nikola Malović, „Neoporezivi iznos zarade“, *Kad će plata?* 6. 4. 2014, navštíveno 3. 5. 2017, <http://kadceplata.com/statisticki-podaci/neoporezivi-iznos-zarade>.

²⁹⁶ „BTI 2014 – Serbia Country Report“, 22, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2014/pdf/BTI_2014_Serbia.pdf.

²⁹⁷ Vuković a Perišić, „Social Security in Serbia“, 256

zlepšit postavení odborů.²⁹⁸ Tento zákon pak oslabil ochranu zaměstnanců při propouštění.²⁹⁹ Snížila se i maximální doba pobírání dávek v nezaměstnanosti.³⁰⁰ Na druhou stranu pak došlo k vynětí nezaměstnaných a osob pobírajících dávky z povinnosti spoluúčasti na zdravotnictví.³⁰¹ V návaznosti na sérii odborářských protestů byla vládou založena Nezávislá socioekonomická rada, skládající se ze zástupců zaměstnavatelů, zaměstnanců a vlády, avšak nebyla úspěšným prostředníkem pro řešení sporů.³⁰² V roce 2009 byly zmrazeny mzdy a důchody ve veřejném sektoru a bylo propuštěno více než 10 % zaměstnanců.³⁰³ Za účasti SPS na vládě se také neustále zvyšoval věk pro odchod do důchodu.³⁰⁴ V roce 2008 však byly důchody zvýšeny.³⁰⁵

Pokračovala privatizace většiny ropného podniku NIS³⁰⁶ a automobilky Zastava zahraničním investorům.³⁰⁷ Zbývající akcie ropného podniku NIS a také akcie bělehradského letiště byly rozděleny mezi občany a zaměstnance.³⁰⁸ Ačkoliv vláda stále trvá na moratoriu na výstavbu jaderných elektráren, nebrání se spolupráci na výstavbě jaderných elektráren ve svém příhraničí.³⁰⁹ Politika v ekologických otázkách se zdá být podřízena zisku, avšak v roce 2009 byly zavedeny environmentální zákony, které mají tuto oblast přiblížit politice EU.³¹⁰ V roce 2010 se dále přibližují a zlepšují zpracování

²⁹⁸ „BTI 2014 – Serbia Country Report“, 13, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2014/pdf/BTI_2014_Serbia.pdf.

„BTI 2016 – Serbia Country Report“, 13, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_Serbia.pdf.

²⁹⁹ Nemanja Rujević, „Zakon o radu, u ime Kapitala“, *Dojče vele*, 4. 7. 2014, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.dw.com/sr/zakon-o-radu-u-ime-kapitala/a-17755288>.

³⁰⁰ Vuković a Perišić, „Social Security in Serbia“, 255

³⁰¹ Ibid. 238.

³⁰² „BTI 2012 – Serbia Country Report“, 15, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2012/pdf/BTI_2012_Serbia.pdf.

³⁰³ „BTI 2010 – Serbia Country Report“, 24, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2010/pdf/BTI_2010_Serbia.pdf.

³⁰⁴ „BTI 2014 – Serbia Country Report“, 22, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2014/pdf/BTI_2014_Serbia.pdf.

³⁰⁵ Slaviša Orlović, „Political Transformation and Socio-Economic Changes in Serbia“, in *Welfare States in Transition: 20 Years after the Yugoslav Welfare Model*, ed. Marija Stambolieva et al. (Sofia: Friedrich Ebert Foundation, 2011), 274.

³⁰⁶ Ibid. 271

³⁰⁷ „BTI 2010 – Serbia Country Report“, 23, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2010/pdf/BTI_2010_Serbia.pdf.

³⁰⁸ „BTI 2012 – Serbia Country Report“, 23, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2012/pdf/BTI_2012_Serbia.pdf.

³⁰⁹ „Mrkonjić: Razmišljamo i o nuklearci“, *b92*, 6. 2. 2012, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.b92.net/biz/vesti/aktuelno.php?id=542>.

³¹⁰ „BTI 2010 – Serbia Country Report“, 21, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2010/pdf/BTI_2010_Serbia.pdf.

odpadu.³¹¹ V roce 2009 byl přijat protidiskriminační zákon a akční plán pro větší rovnoprávnost pohlaví.³¹² V roce 2011 také vláda přijala Národní strategii pro prevenci násilí proti ženám³¹³ a podepsala dohodu o zamezení a potírání násilí na ženách.³¹⁴ V roce 2010 byla zavedena volba zástupců národních menšin do parlamentu.³¹⁵ V letech 2011 a 2012 byly zakázány pochody homosexuálů,³¹⁶ které byly v roce 2010 provázeny násilím a zásahy policie.³¹⁷ V roce 2011 založila vláda kancelář pro spolupráci neziskových organizací občanské společnosti,³¹⁸ ale v roce 2012 vláda zavedla nové zákony, které zkomplikovaly fungování občanské společnosti,³¹⁹ což bylo někdy kritizováno jako upřednostňování neziskových organizací blízkých vládě.³²⁰

V roce 2008 byl vydán do Haagu Radovan Karadžić,³²¹ načež v roce 2009 byla podepsána asociační dohoda o přístupu do EU.³²² V průběhu 2009 a 2010 byly odstraňovány bariéry volného obchodu.³²³ V roce 2011 podepsalo Srbsko s EU dohodu o liberalizaci trhu, která byla vnímána jako předstupeň pro vstup do WTO,³²⁴ ke kterému však do dneška stále ještě nedošlo.³²⁵ V roce 2010 odsoudil parlament masakr v Srebrenici.³²⁶ V roce 2011 byli zatčeni a vydáni do Haagu Ratko Mladić a Goran

³¹¹ „BTI 2012 – Serbia Country Report“, 25, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2012/pdf/BTI_2012_Serbia.pdf.

³¹² „BTI 2010 – Serbia Country Report“, 20, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2010/pdf/BTI_2010_Serbia.pdf.

³¹³ „BTI 2012 – Serbia Country Report“, 12, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2012/pdf/BTI_2012_Serbia.pdf.

³¹⁴ „BTI 2014 – Serbia Country Report“, 11, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2014/pdf/BTI_2014_Serbia.pdf.

³¹⁵ „BTI 2012 – Serbia Country Report“, 12, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2012/pdf/BTI_2012_Serbia.pdf.

³¹⁶ „BTI 2014 – Serbia Country Report“, 11, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2014/pdf/BTI_2014_Serbia.pdf.

³¹⁷ „Serbia gay pride march attacked with bombs, stones“, *CNN*, 10. 10. 2010, navštíveno 3. 5. 2017, <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/europe/10/10/serbia.gay.violence/>.

³¹⁸ „BTI 2012 – Serbia Country Report“, 32, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2012/pdf/BTI_2012_Serbia.pdf.

³¹⁹ „BTI 2014 – Serbia Country Report“, 14–15, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2014/pdf/BTI_2014_Serbia.pdf.

³²⁰ „BTI 2016 – Serbia Country Report“, 28, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_Serbia.pdf.

³²¹ Milan Andrejevich, „Serbia in 2008“, *Encyclopedia Britannica*, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.britannica.com/place/Serbia-Year-In-Review-2008>.

³²² „BTI 2010 – Serbia Country Report“, 28, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2010/pdf/BTI_2010_Serbia.pdf.

³²³ „BTI 2012 – Serbia Country Report“, 19, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2012/pdf/BTI_2012_Serbia.pdf.

³²⁴ Ibid.

³²⁵ „Serbia“, *WTO*, navštíveno 3. 5. 2017,

https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_serbia_e.htm#status.

³²⁶ „BTI 2012 – Serbia Country Report“, 3, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2012/pdf/BTI_2012_Serbia.pdf.

Hadžić.³²⁷ V roce 2012 se Ivica Dačić setkal s Hashimem Thaçim jako první premiér po vyhlášení nezávislosti Kosova.³²⁸ V roce 2013 byla pak uzavřena Bruselská dohoda mezi Srbskem a Kosovem, která zakládá možnost budoucí samostatnosti Kosova za výrazné autonomie severních, většinově srbských oblastí.³²⁹

Jak můžeme vidět, vládní politiky od let 2008 jsou charakterizovány značným příklonem k neoliberálním řešením hlavně ekonomických problémů. Ačkoliv příklon k neoliberální politice a třetí cestě můžeme pozorovat i v programovém vývoji strany, je tento vývoj ve skutečnosti mnohem výraznější. Tento vývoj samozřejmě můžeme přikládat koaličním vládám, v nichž rezort financí vždy náležel jiné straně nežli SPS. Nelze nicméně socialistům upřít podíl na takovémto vývoji politiky Srbska, protože se na takovýchto vládách nemusela vůbec podílet. Můžeme tak sledovat pragmatismus Dačićova vedení, které oželel svůj sociální program v zájmu získání moci. V postmaterialistických a hodnotových otázkách se však politika vlády neliší od programových přístupů SPS, takže alespoň v této oblasti lze nalézt důvody pro účast na vládě.

5. Sociálně demokratická strana Chorvatska a Socialistická strana Srbska – jaká sociální demokracie?

Z výše provedené analýzy programu, projevů představitelů strany, diskurzu a skutečného uplatňování politik při výkonu moci můžeme vyvodit, že politika SDP až do roku 2011 v ekonomických otázkách mírně klonila k přístupům staré levice. Tento příklon nalezneme v rozšiřování sociálních dávek, upřednostňování státního vlastnictví v strategických odvětvích, kritice globalizace, prosazování progresivního zdanění, zdanění majetku, menší spoluúčasti na školství a na zdravotnictví. Ve volebních programech z let 2015 a 2016 se však často tyto přístupy opět vrací k přístupům třetí cesty, ze kterých na počátku sledovaného období vycházela. V otázce důchodů se projevuje po celé sledované období příklon k soukromému připojištění a také se strana zasazuje za zvyšování věku pro odchod do důchodu. Z hlediska postmaterialistických a hodnotových otázek můžeme pak sledovat po celé období příklon k ochraně životního prostředí, žen i menšin. V otázkách válečných konfliktů 90. let se však v posledních

³²⁷ „BTI 2014 – Serbia Country Report“, 32, navštíveno 3. 5. 2017, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2014/pdf/BTI_2014_Serbia.pdf.

³²⁸ Ibid.

³²⁹ Piotr Smolar, „Serbia and Kosovo sign historic agreement“, *The Guardian*, 30. 4. 2013, navštíveno 3. 5. 2017, <https://www.theguardian.com/world/2013/apr/30/serbia-kosovo-historic-agreement-brussels>.

5 letech obrátil pozitivní vývoj smíření k opětovnému ochlazení vztahů především se Srbskem. Tyto přístupy se pak v mnohém neliší od skutečně prosazované politiky, když byla strana u moci.

SPS by se dala v počátcích sledovaného období označit za národně socialistickou stranu, typického představitele staré levice. I proto můžeme ve sledovaném období vysledovat mnohem větší programový posun, nežli u chorvatské SDP. Ke konci sledovaného období se strana ve většině ekonomických otázek profiluje jako strana třetí cesty. Progresivní zdanění již neprosazuje čistě nekriticky, propaguje různé daňové úlevy pro investory, sociální stát pojímá spíše jako záchrannou síť, k privatizaci se staví mnohem vstřícněji, stejně jako ke globalizaci, v penzijním systému se zasazuje za soukromé připojištění, podporuje aktivní politiku zaměstnanosti skrze rekvalifikaci a celoživotní vzdělávání. Při srovnání se skutečností však zjišťujeme, že politika vlád byla a je v rozporu s proklamovanými programy SPS, protože je ještě více nakloněna neoliberalním řešením. V postmaterialistických a hodnotových otázkách pak strana oproti zkonstatěným přístupům z počátku sledovaného období prosazuje mnohem globálnější přístup k ochraně životního prostředí a je mnohem vstřícnější k ochraně žen a rovnoprávnosti pohlaví. Pouze v otázce sexuálních menšin strana zůstává zdrženlivá, avšak nikoliv otevřeně nesnášenlivá. SPS je do značné míry smířena s výsledky konfliktů 90. let, včetně konfliktu kosovského, ve kterém učinila snad největší posun, kdy od roku 2012 na nejvyšší úrovni probíhají jednání mezi Srbskem a Kosovem. Pouze s Chorvatskem se opět objevuje stará rétorika nesnášenlivosti kvůli sporu o migranty z Blízkého východu.

V odpovědi na výzkumné otázky tak můžeme konstatovat, že ačkoliv se zpočátku SDP nacházela mnohem blíže přístupům třetí cesty a nové levice, SPS se v průběhu sledovaného období v ekonomických otázkách vyrovnala SDP a v praktickém uplatňování ji dokonce v mnoha ohledech i předstihla příklonem k neoliberalním opatřením (ačkoliv neměla na ekonomických rozhodnutích velký podíl). V otázkách postmaterialistických a hodnotových jsou již dnes strany srovnatelné, avšak v otázce sexuálních menšin je SDP stále tolerantnější nežli SPS. Pro SPS je také stále nepřekonatelná otázka uznání nezávislosti Kosova, avšak vykonala v této otázce významný pokrok, zatímco SDP v čele s Milanovićem označila Srby za barbary a otevírala otázku nového konfliktu v Bosně a Hercegovině.

V úvodu stanovené hypotézy tak lze zhodnotit následovně: SDP nemá dnes blíže k třetí cestě než SPS. Jsou v ekonomických přístupech srovnatelné a v praktickém uplatňování

politiky je dokonce třetí cestě bližší SPS. SDP má dnes z hodnotového hlediska blíže k nové levici než SPS. Hlavním rozdílem mezi těmito stranami je přístup k homosexuálům. V otázkách ekologie a ochrany žen jsou jejich přístupy srovnatelné. Ačkoliv se SDP v průběhu sledovaného období mírně přiklání k ekonomickým přístupům staré levice, v závěru se opět navrácí ke třetí cestě. SPS zatím po celé období vykazuje odklon od staré levice ke třetí cestě. Nelze tedy vysledovat předpokládaný příklon ke staré levici. Tato analýza naznačuje, že v hodnotových a postmaterialistických otázkách skutečně dochází k příklonu k nové levici po celé sledované období. Tomuto trendu se pak vymykají hlavně Milanovićova prohlášení o srbských barbarech a zmínka o novém konfliktu v Bosně a Hercegovině, která představují oživení rétoriky 90. let.

Závěr

Tato práce je komparativní případovou analýzou dvou nástupnických stran Svazu komunistů Jugoslávie – chorvatské SDP a srbské SPS. V úvodu práce jsou definovány směry sociální demokracie, které se v průběhu posledních 100 let vyvinuly. Jsou jimi: stará levice, nová levice a třetí cesta. Zatímco stará levice je založena převážně na keynesiánských přístupech k ekonomice a nová levice se zaměřuje hlavně na postmaterialistické a hodnotové otázky, třetí cesta je poměrně pragmatickou syntézou neoliberálních ekonomických přístupů a některých postmaterialistických přístupů nové levice.

Tato práce následně stručně shrnuje historický vývoj obou zemí ve zkoumaném období, tedy po roce 2000 do voleb v roce 2016. Poté kvalitativní obsahovou analýzou zkoumá programové dokumenty stran a prohlášení jejich předních představitelů, aby mohla zařadit strany dle výše zmíněných směrů sociální demokracie v hodnotových i ekonomických přístupech. Práce se na závěr také stručně zabývá analýzou skutečně přijímaných opatření v obdobích, kdy byly strany u moci, aby bylo možné srovnat, zda nepraktikuje naprosto rozdílné politiky ve svých programech a ve svých činech.

Z této práce vyplývají následující závěry: Ačkoliv byla srbská SPS na počátku sledovaného období z ekonomického i hodnotového hlediska zástupcem staré levice, prodělala v průběhu sledovaného období významný programový vývoj, díky kterému je v současnosti v obou oblastech téměř srovnatelná s chorvatskou SDP. V ekonomické oblasti je dokonce blíže třetí cestě, přičemž v otázkách nové levice je zdrženlivá v otázkách sexuálních menšin. SDP na druhou stranu v ekonomické oblasti sice prošla

mírným vývojem, avšak v závěru sledovaného období se navrátila k přístupům třetí cesty z počátku sledovaného období. V hodnotové oblasti pak obě strany vykazují příklon k myšlenkám a přístupům nové levice, avšak v posledních letech můžeme sledovat ochlazení jejich vzájemných vztahů a oživení rétoriky 90. let.

Summary

This thesis is a comparative case study of two successor communist parties of the League of Communists of Yugoslavia, Social democratic party of Croatia (SDP) and Socialist party of Serbia (SPS) between years 2000 and 2016. In the beginning we define ideal types of social democracy that are: old left, new left and third way. While the old left is based mainly on keynesian approaches to economy and considers a little of post-materialistic values, new left is focused mainly on those post-materialistic values such as environmentalism, gender equality, pacifism etc. Third way is an attempt of synthesis of former two types with neoliberal economic approach.

After the definition of the ideal types, we start the analysis with a short introduction to historical contexts in the analysed period. Then we analyse program documents, speeches and interviews of leaders of both parties, so we could classify them according to above defined types of social democracy. In the end we analyse the practically applied politics in the periods when the parties were taking part on the national governments.

Finally we summarize the results of this thesis as follows: In the beginning of the analysed period SPS can be classified as mostly old left both in economical and post-materialistic views, while SDP is much closer to third way. The SPS has gone through much larger change in its programmatic views, so in the end of the analysed period we can see, that it is comparable to economic approaches of SDP. When we look at the practical politics, we could say that it is even closer to third way than SDP. In the post-materialistic questions both parties have intensified their approaches to environmentalism, women rights protection, gender equality and pacifism, but SDP is still closer to the new left approach. SPS is still conservative in questions of LGBT rights.

Seznam zdrojů

Literatura

- BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Levice v postrevoluční době: občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.
- BIANCHINI, Stefano. „The EU in the Values and Expectations of Serbia: Challenges, Opportunities and Confrontations“. In *Civic and uncivic values: Serbia in the post-Milosevic era*, Ola Listhaug, Sabrina P. Ramet a Dragana Dulić (eds.), 77–112. New York: Central European University Press, 2011.
- BOBBIO, Norberto. *Pravice a levice: důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.
- DJUKIĆ, Slavoljub. *Milošević and Marković: A Lust for Power*. Ithaca: McGill-Queen's University Press, 2001.
- DUHAČEK, Daša. „Engendering Transitional Justice: Political Responsibility in Serbia“. In *Civic and uncivic values: Serbia in the post-Milosevic era*, Ola Listhaug, Sabrina P. Ramet a Dragana Dulić (eds.), 253–266. New York: Central European University Press, 2011.
- GIDDENS, Anthony. *Třetí cesta: obnova sociální demokracie*. Přeložila Kateřina GREGOROVÁ. Praha: Mladá fronta, 2001.
- HAUG, Katrine Hilde. „Kosovo in Serbian Politics since Milošević“. In *Civic and uncivic values: Serbia in the post-Milosevic era*, Ola Listhaug, Sabrina P. Ramet a Dragana Dulić (eds.), 329–368. New York: Central European University Press, 2011.
- HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 4. vyd. Přeložil Zdeněk Masopust. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.
- ISHIYAMA, John T. *Communist successor parties in post-communist politics*. Huntington, NY: Nova Science Publishers, Inc., 1999.
- KARLAS, Jan. „Komparativní případová studie“. In *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, Petr Drulák (ed.), 62–91. Praha: Portál, 2008.
- MEYER, Thomas. *Transformace sociální demokracie: strana na cestě do 21. století*. Přeložili Jaroslav Hranička, Václav Novotný, Olga Fialová, Stanislav Pošusta a Jarmila Menclová. Brno: Doplněk, 2000.
- ORLOVIĆ, Slaviša. „Political Transformation and Socio-Economic Changes in Serbia“. In *Welfare States in Transition: 20 Years after the Yugoslav Welfare Model*, Marija Stambolieva a Stefan Dehnert (eds.), 262–287. Sofia: Friedrich Ebert Foundation, 2011.
- PATERSON, William E. a James SLOAM. „Conclusion“. In *Learning from the West?: policy transfer and programmatic change in the communist successor parties of Eastern and Central Europe*, Dan Hough, William E. Paterson a James Sloam (eds.), 161–168. New York: Routledge, 2006.

PATERSON, William E. a James SLOAM. „Learning from the West: Policy Transfer and Political Parties“. In *Learning from the West?: policy transfer and programmatic change in the communist successor parties of Eastern and Central Europe*, Dan Hough, William E. Paterson a James Sloam (eds.), 33–47. New York: Routledge, 2006.

PELIKÁN Jan. „Srbsko“. In *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje*, Jan Pelikán, Tomáš Chrobák, Jan Rychlík, Stanislav Tumis, Ondřej Vojtěchovský a Ondřej Žíla (eds.), 373–434. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016.

RAMET, Sabrina P. a Vjeran PAVLAKOVIĆ (eds.). *Serbia since 1989: politics and society under Milošević and after*. Seattle: University of Washington Press, 2005.

RAMET, Sabrina P. „Serbia’s Corrupt Path to the Rule of Law: An Introduction“. In *Civic and uncivic values: Serbia in the post-Milosevic era*, Ola Listhaug, Sabrina P. Ramet a Dragana Dulić (eds.), 3–20. New York: Central European University Press, 2011.

RAMET, Sabrina P. „The Power of Values (A conclusion)“. In *Civic and uncivic values: Serbia in the post-Milosevic era*, Ola Listhaug, Sabrina P. Ramet a Dragana Dulić (eds.), 401–408. New York: Central European University Press, 2011.

RYCHLÍK Jan. „Chorvatsko“. In *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje*, Jan Pelikán, Tomáš Chrobák, Jan Rychlík, Stanislav Tumis, Ondřej Vojtěchovský a Ondřej Žíla (eds.), 231–280. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016.

SPASOJEVIĆ, Dušan. „Kakve levice su moguće u Srbiji?“ In *Socijalna demokratija u Evropi: Koncept „dobrog društva“*, Slaviša Orlović (ed.), 183–196. Beograd: Fondacija Fridrih Ebert, Centar za demokratiju. 2016.

VUJIĆ, Antun. *Hrvatska i ljevica: prilog socijaldemokratskom gledištu*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2014.

VUKOVIĆ, Drenka a Natalija PERIŠIĆ. „Social Security in Serbia – Twenty Years Later“. In *Welfare States in Transition: 20 Years after the Yugoslav Welfare Model*, Marija Stambolieva a Stefan Dehnert (eds.), 228–261. Sofia: Friedrich Ebert Foundation, 2011.

Články

DOLENEC, Danijela. „Zašto SDP-ova vlada nije socijaldemokratska?“ *Političke analize*. 5, 20 (2014): 33–38.

MATKOVIĆ, Teo a Iva BIONDIĆ. „Reforma zakona o radu i promjena indeksa zakonske zaštite zaposlenja“. *Financijska teorija i praksa* 27, 4 (2003): 515–528.

OLSEN, Jonathan. „Germany’s PDS and Varieties of „Post-Communist“. *Socialism Problems of Post-Communism* 45, 6 (1998): 42–52.

ŠTIKS, Igor. „“New Left” in the Post-Yugoslav Space: Issues, Sites, and Forms“. *Socialism and Democracy* 29, 3 (2015): 135–146.

Programové materiály

Chorvatsko

„Pošteno, pravedno, pametno“, 2000, navštíveno 3. 5. 2017, <http://library.fes.de/fulltext/ialhi/90097/izbprog.htm>.

„Izborni program SDP“, 2003, navštíveno 3. 5. 2017, <http://library.fes.de/pdf-files/ialhi/90117/program2003.pdf>.

„Nova snaga“, 2007, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.slideshare.net/sdphrvatske/nova-snaga>.

„Plan 21“, 2011, navštíveno 10. 5. 2016, <http://www.kukuriku.org/files/plan21.pdf>.

„Hrvatska raste – nema povratka na staro!“, 2015, navštíveno 10. 5. 2016, hrvatskaraste.org/uploads/setting/file/1/program.pdf.

„Narodna koalicija: Siguran smjer za Hrvatsku“, 2016, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.mvinfo.hr/file/articleAttachment/file/program-narodne-koalicije-siguran-smjer-za-hrvatsku.pdf>.

Srbsko

„Obnova–Razvoj–Reforme“, 2000, navštíveno 3. 5. 2017, <http://web.archive.org/web/20030319170045/http://www.sps.org.yu/kongresi/k4-obnova.html>.

„Deklaracija šestog kongresa SPS“, 2003, navštíveno 3. 5. 2017, http://web.archive.org/web/20030307133454/http://www.sps.org.yu/kongresi/6_kongres/dokumenti/deklaracija.html.

„ПРОГРАМСКА ДЕКЛАРАЦИЈА СЕДМОГ КОНГРЕСА СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ СРБИЈЕ“, 2006, navštíveno 3. 5. 2017, http://www.politickiforum.org/dokumenta/12_sps_programska_deklaracija.pdf.

„ПРОГРАМ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ СРБИЈЕ“, 2010, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.sps.org.rs/documents/PROGRAM%20SPS.pdf>.

„ВИЗИЈА СРБИЈЕ 2020“, 2014, navštíveno 3. 5. 2017, <http://www.sps.org.rs/wp-content/uploads/2016/07/Programska-deklaracija-Vizija-Srbije-2020.pdf>.

Internetové zdroje

Aljazeera America, <http://www.aljazeera.com/>.
 b92, <http://www.b92.net/>.
 Balkan Insight, <http://www.balkaninsight.com/en/page/all-balkans-home>.
 Blic online, <http://www.blic.rs/>.
 CNN, <http://edition.cnn.com/>.
 Danas, <http://www.danas.rs/danasrs.1.html>.
 Dojče vele, <http://www.dw.com/sr/rubrike/s-10682>.
 Ecovis, <http://www.ecovis.com/en/>.
 Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/>.
 Financial Times, <https://www.ft.com/>.
 H-ALTER, <http://www.h-alter.org/>.
 iDnes.cz, <http://www.idnes.cz>
 Index, <http://www.index.hr/>.
 Internet Archive, <https://archive.org/>.
 Kad će plata? <http://kadceplata.com/>.
 Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, <http://www.mvep.hr/en/>.
 Monitor, <http://www.monitor.hr/>.
 nacional, <http://www.nacional.hr/>.
 Narodne novine, <http://narodne-novine.nn.hr/>
 New York Times, <https://www.nytimes.com/>.
 novilist.hr, <http://novilist.hr/Vijesti>.
 Politika, <http://www.politika.rs/>.
 ProQuest, <http://www.proquest.com/>.
 RTS, <http://www.rts.rs/>.
 RTV, <http://www.rtv.rs/>.
 Slate, <http://www.slate.com/>.
 Slobodna Dalmacija, <http://www.slobodnadalmacija.hr/>.
 Socijaldemokratska partija Hrvatske, <http://www.sdp.hr/>.
 Socialist International, <http://www.socialistinternational.org/>.
 Socijalistička partija Srbije, <http://www.sps.org.rs/>.
 Spravedlivé daně, <https://www.spravedlive-dane.cz/>.
 Sustainable Governance Indicators, <http://www.sgi-network.org/2016/>.
 The Atlantic, <https://www.theatlantic.com/world/>.

The Guardian, <https://www.theguardian.com/international>.

The Telegraph, <http://www.telegraph.co.uk/>.

Transformation Index BTI 2016, <http://www.bti-project.org/en/home/>.

US Fed News Service, <http://www.fnsg.com/>

Večernji list, <https://www.vecernji.hr/>.

Vijesti.hr, <http://www.vijesti.rtl.hr/>.

Workers Action, <http://workerscompass.org/>

World Bank Group, <http://www.worldbank.org/>.

World Trade Organisation, <https://www.wto.org/>.

Youtube, <https://www.youtube.com/>.

Zajedno za SDP, <http://blog.dnevnik.hr/milanovicsdp/>.

Životno partnerstvo, <http://www.zivotnpartnerstvo.com/hr/>.